

OPAS

ajatteluun

FILOSOFIAA LASTEN KANSSA

OPAS

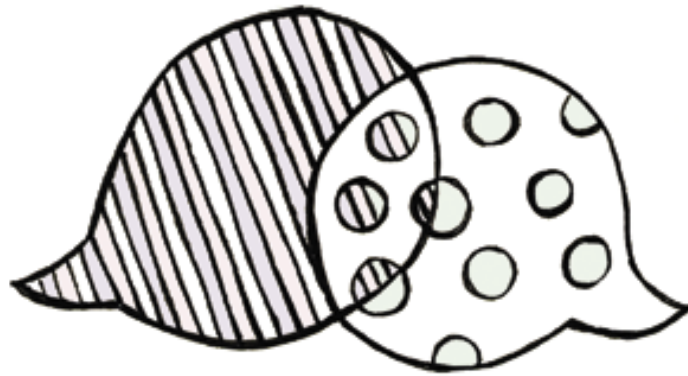
ajatteluun

FILOSOFIAA LASTEN KANSSA

Sisällys

Lukijalle	5
1. Filosofiaa lapsille -menetelmän historia ja osoitetut hyödyt	7
2. Miksi filosofiaa lasten kanssa?.....	11
3. Filosofointisession rakenne ja suunnittelu.....	15
P4C-session rakenne.....	15
Ryhmän valmistautuminen ja keskustelun säännöt.....	17
Session aikataulurunko	17
4. Merkitys herättää mielenkiinnon - Miten saan osallistujat kiinnostumaan?	21
5. Vedetään hatusta -kysymykset.....	25
6. Taidelähtöinen filosofointi.....	27
Filosofisiin kysymyksiin tutustuminen origamiyöskentelyn avulla (paperikirppu).....	28
Ystävyys-teeman käsittely taidelähtöisesti	29
Filosofinen keskustelu taideteoksen inspiroimana	32
7. Filosofiset ajatusleikit	35
Filosofisten kysymysten muodostaminen	36
Perustelujen harjoittelua – kumpi on parempi?	38
Ominaisuuksia ja luokittelua.....	39
Yhdistelyä	40
8. Liikettä filosofointiin	43
Miksi liikettä osaksi filosofointia?	44
Pioneerien käytännön kokemuksia	45
Liikkeitä oivallusten avuksi lapsille	47
Liikkeitä oivallusten avuksi nuorille	50

9. Älystä, tekoälystä ja älykkyyden tekemisestä	55
Mitä on älykkyys?	55
Miten älykkyyttä tehdään?	56
Harjoitus: Ohjelmoidaan robotti.....	56
Harjoitus: Nallen tunnistus.....	57
Heikko ja yleinen tekoäly	59
Harjoitus: Uuden käsitteen oppiminen.....	59
Onko tekoäly samanlaista kuin ihmisten äly?.....	60
Harjoitus: Kiinaa osaava robotti	60
Lopuksi	61
10. Itsearviointi ja yhteenvetäminen	63
Kysymysdiplomit	63
Arviointikortit	64
Korttien käyttö	64
Arviointikorttipohja.....	65
Liitteet.....	67
Liite 1: Filosofointisession suunnitelmapohja.....	67
Liite 2: Virikelista.....	68
Kirjakkaita lapsille ja varhaisteineille	68
Kirjatärppejä 5-9-vuotiaille lapsille.....	68
Nuorille	69
Kuvataidetta kaiken ikäisille	69
Nykykirjallisuutta ja muita sytyttäviä virikkeitä nuorille	70
Kokeile filosofista sarjakuvaa lukiolaisille?.....	75
Videoita	75
Nykytaiteilijoita	76
Paperikirppu.....	78

Kirjan työryhmään ovat osallistuneet:
Ilmari Hirvonen, Akseli Huhtanen, Emilia Lehtinen, Elise Liikala, Aki Saariaho,
Sirku Tahvanainen, Else Turunen ja Minna-Kerttu Vienola.
Kirjan on kuvittanut Elise Liikala.

Graafinen suunnittelu: Esa Vehmassalo
Kansi ja kuvitus: Elise Liikala
Kustantaja: Kehittämiskeskus Opinkirjo 2018
Paino: Savion Kirjapaino Oy

ISBN 978-952-5853-60-9

Lukijalle

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa 2014 keskeisessä roolissa ovat laaja-alaisen osaamisen taidot. Niistä ensimmäinen on ajattelu ja oppimaan oppiminen. Ajattelun taidot ymmärretään keskeisimpänä, kaikkea oppimista ohjaavana tekijänä.

Tässä oppaassa annamme opettajalle käytännöllisiä välineitä lasten ajattelun taitojen kehittämiseen. Välineenä on Filosofiaa lapsille -menetelmä. Se on keskustelupainotteinen ryhmätyöskentelyn muoto, joka opettaa lapsia, nuoria ja aikuisia kuuntelemaan, problematisoimaan, muotoilemaan ja ilmaisemaan omia ajatuksiaan sekä keskustelemaan niistä rakentavasti. Toisin kuin väittelyharjoituksissa, Filosofiaa lapsille -menetelmässä ei ole voittajia tai häviäjiä, vaan yhteinen tutkailu luo onnistumisen kokemuksia kaikille ryhmänä. Näin ollen opasta voidaan käyttää myös osallisuuden ja vaikuttamisen harjoitteluun, eli laaja-alaisen osaamisen kokonaisuuden L7 toteuttamiseen. Oppaassa on myös ohjeet arviointiin.

Koska kyseessä on menetelmä, sitä voi soveltaa kaikkeen oppimiseen ja eri oppiaineisiin. Se on myös muokattavissa esimerkiksi keskusteluun virittävän virikkeen osalta niin, että ajattelutaitojen kehittämistä innostuvat kaiken ikäiset noin viisi- tai kuusivuotiaista senioreihin. Näin ajattelutaitojen harjoittelua voi laajentaa myös koulun oppimisympäristöjen ulkopuolelle.

Oppaan sisältö on Filo ry:n tuottama ja kustantaja on Kehittämiskeskus Opinkirjo.

Innostavia hetkiä!

Minna Riikka Järvinen
Toiminnanjohtaja
Kehittämiskeskus Opinkirjo

Emilia Lehtinen
Puheenjohtaja
Filo – Filosofiaa lapsille,
nuorille ja yhteisöille ry

Elise Liikala

1. Filosofiaa lapsille -menetelmän historia ja osoitetut hyödyt

Filosofit ovat tuhansia vuosia esittäneet muun muassa oikeudenmukaisuuteen, kauneuteen, totuuteen, Jumalan olemassaoloon ja etiikkaan liittyviä kysymyksiä. Sana ”filosofia” tulee antiikin Kreikasta ja se tarkoittaa viisauden ystävyyttä tai rakkautta. Filosofian tavoite ei ole niinkään lisätä tiedon määrää, vaan ymmärrystä.¹ Sokrates sanoikin, että filosofia alkaa ihmettelystä.²

Platonin teksteissä esiintyvän filosofi Sokrateen käymien dialogien pohjalta on kehitetty erilaisia työskentelytapoja, joita kutsutaan yleisesti sokraattisiksi dialogeiksi. Yksi sokraattisen dialogin muoto on Filosofiaa lapsille -menetelmä, johon viitataan usein lyhenteellä P4C.

P4C on vuosien saatossa laajentunut eri ikäisten käyttöön. Filosofiaa lapsille -menetelmässä lähdetään liikkeelle periaatteesta, että filosofeja ovat ihmiset yleensä, eivät vain harvat ja erityisen merkittävänä pidetyt ajattelijat.³

P4C-ohjelman siemen istutettiin 1960-luvun lopulla, kun filosofiaa Columbian yliopistossa opettanut Matthew Lipman halusi kehittää opiskelijoiden ja opettajien ajattelu- ja keskustelutaitoja.⁴ Kollegansa, Ann Margaret Sharpin, kanssa he ovat myö-

hemmin kehittäneet Montclairin osavaltionyliopistossa P4C-ohjelman sekä filosofisen opetussuunnitelman. Yliopiston yhteydessä toimiva lapsille tarkoitettu filosofian edistämisen instituutti, Institute for the Advancement of Philosophy for Children, on julkaissut opetussuunnitelma-aineistoja käytettäväksi esikoulusta aina lukion loppuun saakka. Aineistot on käännetty yli 40 kielelle ja otettu käyttöön yli 60 maassa, ja ne pitävät sisällään romaaneja oppilaille sekä opettajanoppaita opettajille.⁵

Sokraattisiin traditioihin lukeutuvien keskustelumenetelmien, kuten P4C:n eduksi on lukuisissa tutkimuksissa todettu osallistujien älykkyyden ja eettisten valmiuksien kasvu.⁶ Tämän on arvioitu johtavan yhä demokraattisempaan yhteiskuntaan, jossa yksilöt ovat kykeneviä ratkomaan käytännön elämässä vastaan tulevia erilaisia tilanteita ja keskenään ristiriidassa olevia arvoja.⁷

Muun muassa Ruotsissa 5–16 -vuotiaille kolmen vuoden aikana tehdyssä tutkimuksessa havaittiin, että lapset ja nuoret, jotka harjaantuivat filosofisiin keskusteluihin, kehittivät yhteistyö- ja vuorovaikutustaidoissa: he kykenivät rakentamaan omia ajatuksiaan muiden osallistujien näkemysten pohjalle, mutta myös arvioimaan esitettyjä argumentteja kriittisesti. Paitsi kyky käsitellä kielellistä informaatiota, myös kyvykkyys ilmaista itseä ei-kielellisesti sekä tulkita ei-kielellisiä viestejä, kuten kehollisia liikkeitä ja katseita vahvistui.⁸

Durhamin yliopiston arvioimassa Englannissa toteutetussa projektissa tutkittiin P4C-menetelmän vaikutusta lasten oppimiseen 48 koulussa eri puolilla maata. Projektissa 4. ja 5. luokalla olevat lapset filosofoivat noin kerran viikossa vuoden ajan. Tutkimuksen mukaan osallistujien matemaattiset ja kielelliset taidot edistyivät verrokkiryhmää nopeammin. Kognitiivisten taitojen lisäksi opettajilta ja oppilailta saatu palaute vahvisti uskomusta, että menetelmästä oli hyötyä myös ei-kognitiivisten taitojen kehitykselle. Kerätyn palautteen mukaan oppilaiden itsevarmuus puhetilanteissa ja kyky kuunnella muita vahvistuivat. Joidenkin opettajien mukaan menetelmän käyttö oli lisännyt yleisesti sitoutuneisuutta opetustilanteissa. P4C:n arvioitiin lisäksi edistäneen oppilaiden esittämien kysymysten määrän kasvua kaikilla oppitunneilla.⁹ Palautteen perusteella P4C-toiminta paransi sekä oppilaiden keskinäisiä että opettajien ja oppilaiden välisiä suhteita. Oppilaat itse arvioivat keskinäisten väliensä parantuneen, sillä he oppivat tuntemaan toisiaan entistä paremmin.¹⁰

Tuoreessa erityisesti ei-kognitiivisten taitojen kehitystä tarkastelleessa englantilaisessa seurantatutkimuksessa vahvistettiin, että P4C kehittää myös sosiaalisia- ja kommunikatiotaitoja, kuten empaattisuutta, ryhmätyötaitoja ja resilienssiä. Lapset raportoivat yleisesti pitävänsä työtavasta. Eniten menetelmästä hyötyivät lapset, jotka tulivat haastavista taustoista.¹¹ Kyseisissä englantilaisissa tutkimuksissa kognitiivisten taitojen kehitys oli kuitenkin vertaisryhmään suhteutettuna huomattavampaa kuin ei-kognitiivisten taitojen kehitys.

Viitteet:

- 1 Gregory 2009, 7.
- 2 Cottingham 2014, 9.
- 3 Gregory 2009, 8; Tomperi & Juuso 2014, 95–96.
- 4 Juuso 2007, 18; Gregory 2009, 15–16.
- 5 Gregory 2009, 14–16.
- 6 Pihlgren 2008, 92, 231.
- 7 Pihlgren 2008, 231.
- 8 Pihlgren 2008, 234.
- 9 Gorard, Siddiqui & See 2015, 3–4, 32.
- 10 Gorard, Siddiqui & See 2015, 27, 29.
- 11 Gorard, Siddiqui & See 2017, 6.

Lähteet

Cottingham, John (2014): *Philosophy of Religion: Towards a more Humane Approach*. Cambridge University Press, New York.

Gorard, Stephen & Siddiqui, Nadia & See Beng, Huat (2015): *Philosophy for Children. Evaluation report and Executive summary July 2015*. – Education Endowment Foundation. <https://educationendowmentfoundation.org.uk/our-work/projects/philosophy-for-children>. Saatavissa 1.4.2018.

Gorard, Stephen & Siddiqui, Nadia & See Beng, Huat (2017): *Non-cognitive impacts of Philosophy for Children*. – Nuffield Foundation. <http://www.nuffieldfoundation.org/non-cognitive-impacts-philosophy-children>. Saatavissa 1.4.2018.

Gregory, Maughn (2010): *Filosofiaa lapsille & nuorille*. Niin & Näin, Tampere.

Juuso, Hannu (2007): *Child, Philosophy and Education. Discussing the intellectual sources of Philosophy for Children*. Diss. Oulu, Oulu.

Pihlgren, Ann S. (2008): *Socrates in the Classroom. Rationales and Effects of Philosophizing with Children*. Stockholm University, Stockholm. <https://www.paideia.org/wp-content/uploads/2011/04/Ann-Pihlgren-Dissertation.pdf>. Saatavissa 1.4.2018.

Tomperi, Tuukka & Juuso, Hannu (2014): *(Lasten) pedagoginen filosofia – kasvatuksen historiallinen mahdollisuus*. – Niin&Näin 1/2014. 95–105.

Kirjoittaja

Elise Liikala, TaM, on taiteen ammattilainen ja taidelähtöisten filosofointimenetelmien ohjaaja sekä kehittäjä, joka on ohjannut filosofiatoimintaa eri ikäisille muun muassa taidemuseoissa ja yhteistyössä kansalaisjärjestöjen kanssa.
www.eliseliikala.com / www.ajatusrinki.fi

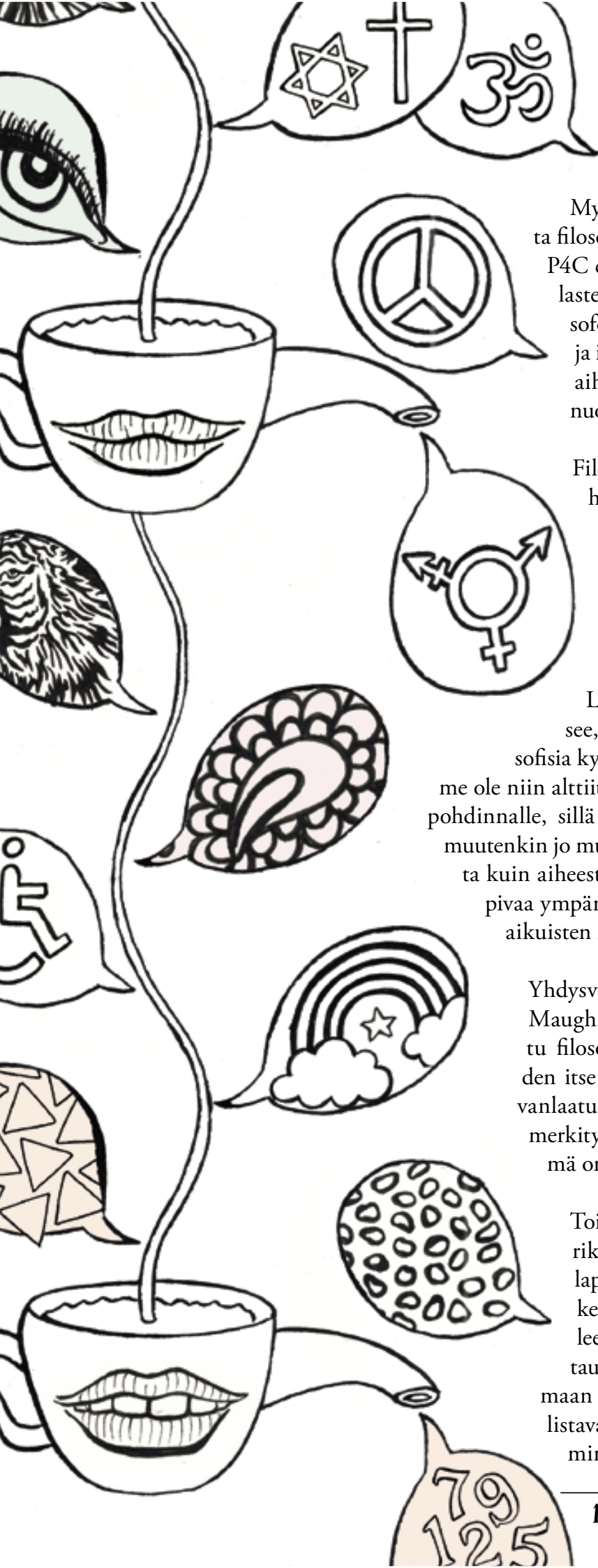

Akseli Huhtanen

2. Miksi filosofiaa lasten kanssa?

Mietitäänpä hetki, mikä asia tuntuu kaikkein monimutkaisimmalta, vaikeimmalta ymmärtää ja arjesta eniten irtaantuneelta. Useille tulee luultavasti mieleen sellaisia asioita kuin rakettitiede, maailmankaikkeuden loputtomuus – ja filosofia! Monet kokevat, että filosofian harjoittamiseen tarvitaan hyvin kattava teoreettinen ymmärrys. Lisäksi filosofisia aiheita pidetään luonnostaan sellaisina etteivät ne kiinnosta tai kosketa suurinta osaa ihmisistä. Tuntuu siltä, että filosofia on luonteeltaan akateemista, epäkäytännöllisten aikuisten toimintaa. Näinhän se näyttää olevan: filosofia asuu yliopistoilla ja kirjastojen pölyisillä hyllyillä.

Kun hieman kääntää katsettaan, huomaa kuitenkin jotain aivan muuta: filosofiaa harjoitetaan vähän kaikkialla! Jokainen meistä pohtii ajoittain elämän isoja kysymyksiä, lapset kyselevät vanhemmiltaan vaikeita miksi-kysymyksiä, valtaosa suomalaisnuorista käy vapaaehtoisesti elämän suuria kysymyksiä käsittelevän rippi- tai Prometheus-leirin ja filosofia on jopa pakollinen aine Suomen lukioissa. Työssäkäyvät aikuiset maksavat itsensä filosofiaseminaareihin ja -kursseille. Suomeksi julkaistaan vuodessa kymmeniä filosofisia teoksia. Aiheeseen liittyviä tapahtumia kuten filosofiakahviloita, puistofilosofointia, filosofian öitä ja muita keskustelutilaisuuksia on lukuisia. Suomessa aikuiset ja nuoret filosofoivat hyvin aktiivisesti. Mutta eivät kai sentään lapset?

Myös lapsille on nykyään tarjolla paljon erilais- ta filosofiatoimintaa. Yhdysvalloista lähtöisin oleva P4C eli filosofiaa lapsille -liike on popularisoinut lasten kanssa harjoitettavan määrätietoisen filo- sofoinnin. Erilaisia kerhoja, leirejä, kahviloita ja iltapäivätoimintaa on virinnyt ja esimerkiksi aiheeseen keskittyvä Filo – Filosofiaa lapsille, nuorille ja yhteisöille ry on perustettu.

Filosofia tuntuu siis kiinnostavan lapsia ja van- hempia mutta *miksi* lasten oikeastaan pitäisi ylipäätään filosofoida? Eikö filosofia vaikea- na ja usein aika ikävänäkin asiana olisi hy- vä jättää sen pariin väkisin hakeutuvien ai- kuisten riesaksi? Minulla on tähän kysy- mykseen kolme vastausta:

Lapset hakeutuvat itse filosofiaa kohti. Kli- see, jonka mukaan lapsilla on luonnostaan filo- sofia kysymyksiä, pitää paikkansa. Me aikuiset em- me ole niin alttiita avoimelle, johdonmukaiselle ja kriittiselle pohdinnalle, sillä olemme ”työelämässä oppineet, että...” ja muutenkin jo muodostaneet hyvin vahvoja käsityksiä aihees- ta kuin aiheesta. Lasten kysymyksille ei vain usein ole so- pivaa ympäristöä kasvaa filosofiaksi, vaan ne kilpistyvät aikuisten kiireisiin vastauksiin.

Yhdysvaltalaisen lasten filosofoinnin tutkijan Maughn Gregoryn mukaan lasten kanssa harjoitet- tu filosofinen tutkailu antaa lapsille mahdollisuu- den itse tavoitella merkitystä ja vastauksia perusta- vanlaatuisiin kysymyksiin. Ihmisen sisäsyntyinen merkityksen kaipuu pääsee siis tyydyttymään, ja tä- mä on motivoivaa myös lapsille.

Toiseksi, lapsille ei ole tarjolla tarpeeksi vähävi- rikkeistä tekemistä. Uskon että kaikilla meillä, lapsilla ja aikuisilla, on nykyään liikaa virik- keitä, joten emme yksinkertaisesti tule ajatel- leeksi. Tavoitteellisten, virikkeellisten ja aika- taulutettujen harrastusten vastapainoksi pohti- maan ja juttelemaan pysähtyminen on aika mul- listavaa, sillä siinä lapsi kehittelee ja ohjaa itse toi- mintansa.

Kolmanneksi, lapset voivat löytää ajattelemisen ilon. Usein lasten harrastusten taustalla oleva ajatus, että ne valmentavat lapsia paremmin vastaamaan yhteiskunnan tarpeita tai kehittymään jotenkin muuten, menee filosofiat toiminnan kohdalla hutiin. En usko, että filosofointi kasvattaa lapsista tulevaisuuden menestyjiä, ja siinä mielessä se todellakin on turhaa. Sen sijaan filosofointi voi auttaa lasta löytämään ajattelun ilon – huikkeen euforian. Kun omalla ajattelullaan löytää asioista uusia puolia, näkee maailman eri tavoin tai ymmärtää ajatusten takana väijyviä ennakko-oletuksia. Lasta ja filosofia yhdistää siis kaiken jatkuva ihmettely, utelias perusasenne. Kuten ranskalainen filosofi Roger-Pol Droit on todennut, ajattelu on lapsillekin hauskaa!

Näiden kolmen syyn takia voi myös olla ettei ensisijaisesti ole mielekäästä pyrkiä tekemään filosofiaa *lapsille* (philosophy for children, P4C) vaan *filosofiaa lasten kanssa*. Kuten ensimmäinen perustelunikin julistaa, lapsilla tuntuu olevan omanlaisensa ote filosofointiin, ja siksi aikuisetkin voivat kokea mullistavia pohdintoja filosofoidessaan lasten kanssa. Lapsille filosofoidessa taas toiminta uhkaa kääntyä filosofian historiointiksi, jonka mielekkyyttä voi epäillä lukiossakin.

Neljännän syyn lasten kanssa filosofointiin antaakin se, mitä aikuiset tai filosofia alana voivat saada siitä. En kuitenkaan nosta sitä yllä olevaan listaan, koska lasten kanssa tekemisessä syyn täytyy lähteä lapsista itsestään. Sen sijaan kannustan kaikkia kokeilemaan villiä pohdiskelua ja ajatusten kehittelyä lasten kanssa aina, kun siihen tarjoutuu tilaisuus!

Lähteet

Droit, Roger-Pol (2011): *Filosofoidaan lasten kanssa*. Alkuteos *Osez parler philo avec vos enfants* (2010). Niin&Näin, Tampere.

Gregory, Maughn (2009): ”Ovatko filosofia ja lapset hyväksi toinen toisilleen?”. Teoksessa Gregory, Maughn (toim.) (2009): *Filosofiaa lapsille & nuorille – käytännön käsikirja*. Suom. Jarkko S. Tuusvuori. Niin&näin, Tampere. Alkuteos *Philosophy for Children. Practitioner Handbook*. IAPC, Montclair, New Jersey, USA.

Kirjoittaja

Akseli Huhtanen, VTM, on filosofian opettaja ja Dare to Learn -oppimistapahtuman toimitusjohtaja, joka on ohjannut lasten filosofiat toimintaa kerhoissa ja leireillä.

3. Filosofointisession rakenne ja suunnittelu

Lasten kanssa filosofointia voi tehdä suunnittelematta ja valmistelematta vaikkapa kassajonossa, bussimatalla tai aamiaispöydässä. Määrätietoisempi filosofointi voi vaatia kuitenkin pientä valmistautumista. Tässä artikkelissa annan joitakin käytännön työkaluja, joiden avulla voi suunnitella yksittäistä filosofointisessiota tai pidempää jaksoa, kuten oppituntien sarjaa, leiriä tai jatkuvaa kerhotoimintaa.

P4C-session rakenne

Teoksessa *Filosofiaa lapsille & nuorille* Maughn Gregory esittelee yhdysvaltalaisen P4C eli filosofiaa lapsille -menetelmän mukaisen filosofiatuokion perusrakenteen. Gregoryn rakenne on suhteellisen monipolvinen, ja esimerkiksi tunnin mittaiseen ryhmäkeskusteluun se on kokemukseni mukaan liian monimutkainen. Se antaa kuitenkin hyvän yleiskuvan siitä, millainen pedagoginen kaari toimii filosofoinnissa. Gregoryn hahmotteleman mallin lisäksi filosofointituokiota voidaan rakentaa myös muilla toimivilla tavoilla. Oheinen rakenne onkin yksi suuntaa-antava vaihtoehto. Gregoryn rakenne on viisikohtainen:

1 Virike: Virittäydytään filosofiseen tutkailuun yhteisen virikkeen kautta. Virikkeenä voi osallistujien iästä ja kiinnostuksista riippuen olla esimerkiksi ääneen luettu filosofinen kertomus, osallistujien itse lukema tarina, video-pätkä, lyhyt näytelmä tai muu tarinallinen materiaali. (Listan mahdollisista virikkeistä eri ryhmille löydät tämän oppaan liitteistä)

2 Asialista ja kysymykset: Osallistujat muodostavat itse keskustelun asialistan poimimalla virikekertomuksesta aiheita ja kysymyksiä, jotka kiinnostavat heitä. Ohjaajan tehtävä on suunnata kysymyksiä kohti yleisiä, filosofisia aiheita, pois päin itse tarinaa koskevista kysymyksistä. Kysymykset voidaan koota vaikkapa taululle tai paperille.

3 Dialogi: Pääosa ajasta ja mahdollisesti muutama seuraavakin kokoontumiskerta käytetään dialogiin. Gregoryn mukaan lasten kanssa filosofoinnin tärkein asia on ”tutkailuyhteisö” (engl. community of inquiry). Tutkailuyhteisöksi muuttuminen tarkoittaa muun muassa seuraavia asioita: Osallistujat

keskittyvät kunnioittamaan toinen toistaan ja kuuntelemaan. He keskittyvät huolelliseen ajatteluun ja ajatusten selkiyttämiseen. He antavat tutkailun mennä sinne minne se on mennäkseen ja ajattelevat usein omaa ajatteluaan.

Dialogivaiheen aikana osallistujat esittävät kysymyksiä, perustelevat näkemyksiään ja kysyvät toisiltaan lisäkysymyksiä. Ohjaajan tehtävänä on tarvittaessa esittää täsmentäviä kysymyksiä tai kysyä muun ryhmän näkemyksiä yhden ryhmäläisen esittämään kysymykseen tai väitteeseen.

Dialogivaiheeseen voi sisältyä myös esimerkiksi parikeskusteluita yhteisine purkuineen, havainnollistavien piirrustusten tai askartelun käyttöä ja niin edelleen. (Näistä ja vastaavista menetelmistä, joilla voi ruokkia dialogia, kerrotaan lisää tämän oppaan muissa luvuissa.)

4 Arviointi: Jotta tutkailuyhteisö voi kehittyä, sen on pohdittava usein myös omaa pohdintaansa ja keskusteluaan. Sitä varten tarvitaan arviointikeskustelua, jossa katsotaan kuinka hyvin ryhmä omasta mielestään on toiminut: Ovatko ryhmän jäsenet esimerkiksi kunnioittaneet ja kuunnelleet toisiaan. Ovatko he esittäneet kysymyksiä toisilleen ja niin edelleen. Lasten kanssa filosofoinnin päämääränä ei Gregoryn mukaan ole saavuttaa lopullisia vastauksia kysymyksiin, vaan 1) edistyä filosofisten kysymysten ratkomisessa ja 2) oppia tutkailemiseen liittyviä tiedollisia ja sosiaalisia taitoja. Siksi keskustelu keskustelemisesta on jopa tärkeämpää kuin itse keskustelun tulokset. (Arviointiin pureudutaan tarkemmin tämän oppaan luvussa, joka käsittelee yhteenvetämisen menetelmiä.)

5 Filosofinen toiminta ja harjoittelu: Tärkeää on myös, että toimintaan sisältyy aina välillä myös ei-keskustelevaa toimintaa eli esimerkiksi taidetta, liikuntaa tai ympäristön aistinvaraista tutkimista. Toiminta voidaan kytkeä virikkeeseen ja käytyyn dialogiin, jolloin se palvelee filosofointia eikä pelkää virkistymistä. Seuraava dialogivaihe voidaan aloittaa palauttamalla ryhmän kanssa mieleen, mitä toimintavaiheessa on tapahtunut. (Toimintamenetelmistä kerrotaan lisää tämän oppaan muissa luvuissa.)

Jos filosofointia harjoitetaan lapsen tai lapsien kanssa vaikkapa tunnin verran viikossa, kaikkia yllä kuvattuja vaiheita ei kannata tunkea jokaiseen kokoontumiskertaan. Ensimmäisellä tapaamisella voidaan tutustua virikkeeseen, koota asialista ja mahdollisesti aloittaa dialogia. Seuraavissa tapaamisissa voidaan siirtyä suoraan dialogivaiheeseen kunhan asialista ja virike on nopeasti palautettu mieleen. Kokoontumisen lopuksi voidaan käydä lyhyt itsearviointikeskustelu. Muutaman kerran jälkeen voidaan todeta aihe käsitellyksi ja käydä loppuarviointikeskustelu. Lisäksi voidaan toteuttaa jokin loppupäätelmiä käytäntöön vievä toiminnallinen projekti taiteen tai vaikka luonnontutkimuksen keinoin.

Jos rakennetta sovelletaan pidempään sessioon, vaikkapa nelituntisen kerhon, teemapäivän, leiripäivän tai kokonaisen leirin suunnitteluun, voi lähtökohdaksi ottaa että kaikki vaiheet käydään päivän aikana läpi. Silloin väleihin pitää tietysti sisällyttää myös taukoja, ruokailuja ja ehkä välituntejakin. Leirin suunnittelussa rakennetta voi käyttää kahdella tasolla: yksittäisen päivän voi suunnitella sisältävän kaikki vaiheet ja käsitellä tiettyä teemaa, ja leiri voi taas kokonaisuutena painottua siten että aluksi enemmän viiritellään ja luodaan kysymyksiä, sitten keskustellaan ja arvioidaan, ja lopuksi viimeinen päivä on projektipäivä.

Ryhmän valmistautuminen ja keskustelun säännöt

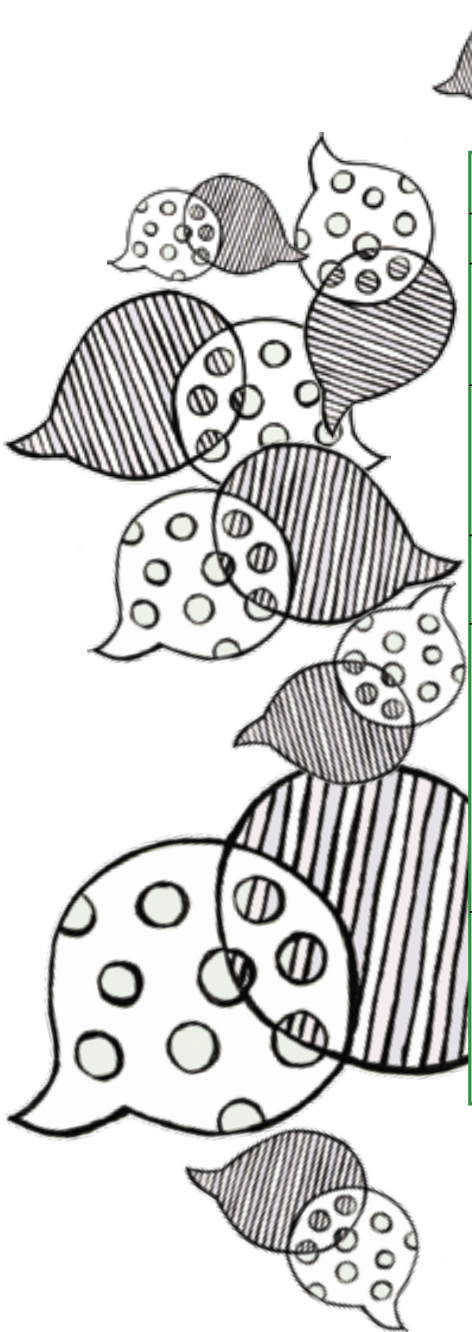
Jotta ryhmä saadaan toimimaan filosofisesti yhdessä, on tietysti erittäin tärkeää huolehtia käytännön asioista. Ennen varsinaisen filosofoinnin aloittamista virikkeen ja asialistan koonnin kautta on syytä tutustuttaa ryhmä toisiinsa nimileikkien ja muiden tutustumisleikkien kautta. Kannattaa myös kertoa lyhyesti, millaista toimintaa ollaan harjoittamassa: lapsille ja myös heidän vanhemmilleen on todennäköisesti epäselvää, että ”filosofialla” tarkoitetaan tässä tutkailevaa keskustelua eri muodoissaan, eikä ensisijaisesti esimerkiksi kirjojen lukemista, leikkiä tai luentojen kuuntelua.

Ihmisiin ja toiminnan luonteeseen tutustuttamisen lisäksi kannattaa käydä lyhyt keskustelu siitä, miten ryhmässä toimitaan. Tässä apuna toimii usein jonkinlaisten keskustelun sääntöjen laatiminen ryhmälle. Säännöt voivat käsitellä sitä, kuka on vastuussa ryhmän toiminnasta (ohjaaja), miten osallistujien tulisi suhtautua toisiinsa (kunnioittaminen) ja miten puheenvuoroja jaetaan. Esimerkiksi säännöt voivat muodostua tällaisiksi:

- 1 Kuunnellaan muita, ei puhuta päälle.
- 2 Saa kysyä hassuja kysymyksiä!
- 3 Pyydetään puheenvuoroa viittaamalla.
- 4 Kysytään paljon kysymyksiä.
- 5 Ollaan kilttejä muille.
- 6 Ei kosketa kännyköihin keskustelun aikana.

Tärkeintä säännöissä on, että keskustelun arvostava ja tutkaileva luonne välittyy niiden kautta osallistujille, ja osallistujat itse hyväksyvät säännöt. Säännöt voidaan asettaa vaikka seinälle esille.

Filosofointisessiosta saa aina eniten irti, kun siihen on valmistautunut huolella. Alla oleva aikataulurunko on esimerkki filosofiapäivästä alakouluikäisille kahden ohjaajan vetämänä. Vaikka suunnitelma on yksityiskohtainen, ideana ei ole sen orjallinen noudattaminen vaan käytännössä sessio toteutuu aina hieman erilaisena. Huolella läpimietitty runko kuitenkin auttaa viemään ryhmän toimintaa eteenpäin – varsinkin yllättävissä tilanteissa.

Aihe: Session nimi
Ryhmä ja ikä: Sokrates-kerho, 7–8 vuotiaat
Käsiteltävä filosofinen teema Esim. metafysiikka: mitä on identiteetti, mikä erottaa yksilön toisesta, milloin jokin on sama ja milloin eri?
Session tavoitteet Oppimistavoitteet: teemoja, oivalluksia, käsitteitä, taitoja Ryhmätavoitteet: sosiaalista toimintaa, tapoja, ryhmässä toimintaa
Ohjaavia kysymyksiä Ohjaajalle valmiita apukysymyksiä
Materiaalit - Tarvittavat materiaalit. Esim.: Laput Muistiinpanot viriketarinasta Kartonkitaulu Piirustuspaperia + kyniä Kysymyslappuja Taiteilutarvikkeet Diplomipohjia
Muistettavaa Valmisteltavia asioita: Diplomipohjat valmiiksi Välipalatarjoilu: leipien leikkuu jne. Paperit, kynät jne. valmiiksi

Lähteet

Gregory, Maughn (toim.) (2009): *Filosofiaa lapsille & nuorille - käytännön käsikirja*. Suom. Jarkko S. Tuusvuori. Niin&näin, Tampere. Alkuteos *Philosophy for Children. Practitioner Handbook*. IAPC, Montclair, New Jersey, USA.

Lipman, Matthew; Juuso, Hannu; Siitonen, Auli & Veteläinen, Markku (1995a): *Elfie - pohdimme yhdessä*. Painatuskeskus, Helsinki.

Lipman, Matthew; Juuso, Hannu; Siitonen, Auli & Veteläinen, Markku (1995b): *Kim & Jonna - ihmettelemme maailmaa*. Painatuskeskus, Helsinki.

Thinking Space: P4C Teaching Resources. Verkkosivu osoitteessa <http://thinkingspace.org.uk/services-resources/>. Viitattu 1.7.2017.

Worley, Peter (2010): *The If Machine: Philosophical Inquiry in the Classroom*. Continuum, London.

Toiminta	Materiaali	Aika
Aloitus		40 min
Nimilaput ja tervetuloa Nimileikki Mitä tänään tehdään –puheenvuoro Keskustelun sääntöjen laatiminen	Laput Muistiinpanot Kartonkitaulu	10 min
Virike		20 min
Viriketarina (samalla voi piirrellä)	Tarina tulostettuna. Piirustuspaperia + kyniä	
Kysymysten asettaminen		30 min
Kysymyksien esittäminen (tai Vedetään hatusta): Mikä oli outoa? Mikä oli tuttua? Mitä itse olisit kysynyt samassa tilanteessa? Joku ohjaajista kirjaa lapuille.	Valmiit kysymykset, hattu, lappuja	
Tauko (välipalaa) + leikki		40 min
Leikki (jotain jossa juostaan ja puretaan energiaa)		20 min
Dialogi: syventyminen pienryhmissä		40 min
Mieliin palauttaminen: Tarinan kertominen uudestaan omin sanoin. Kaikkien kysymysten jaottelu 2-3 aiheeseen (ylimääräiset pois) Aiheiden työstäminen pienryhmissä keskustellen: Vuorotellen käydään läpi, mitä esimerkkitalanteita kysymyksistä tulee mieleen. Ryhmän ajatukset / vastaukset kootaan paperille. Yksi ohjaaja / ryhmä.	Sama tarina Kartonkia / fläppipaperia Paperit, joihin kirjoitetaan ajatuksia	
Tauko (välipalaa)		20 min
Toiminta		20 min
Taiteilua: viriketarinan aiheen käsittelyä kuvataiteen keinoin	Taiteilutarvikkeet	
Itsearviointi		30 min
Itsearviointikeskustelu: mitä kortteja ansaitsimme ryhmänä tällä kertaa? Diplomien askartelu Lopetus. Tässä voidaan vielä leikkiä yhdessä jos ehditään ja halutaan.	Itsearviointikortit Diplomipohjat	10 min

Tyhjä aikataulupohja on tämän oppaan liitteenä käytettäväksi oman suunnittelun apuna.

Minna-Kerttu Vienola

4. Merkitys herättää mielenkiinnon - Miten saan osallistujat kiinnostumaan?

Opettajan tai ohjaajan tehtävänä on itse aiheen opettamisen tai toiminnan ohjaamisen lisäksi saada osallistujat kiinnostumaan opetuksen tai toiminnan sisällöstä. Sisällön opettaminen tai toiminnan ohjaaminen sekä kiinnostuksen herättäminen ovat kaksi eri asiaa, eivätkä välttämättä tapahdu yhtä aikaa. Joskushan voi käydä niin, ettei opetus tai toiminta yksinkertaisesti kiinnosta osallistujia. Mahdollisia syitä mielenkiinnon puutteeseen on monia, mutta yksi tavallisimmista on se, että toiminta tai käsitelty aihe koetaan merkityksettömäksi. Siispä tapa saada osallistujat kiinnostumaan on saada osallistujat kokemaan, että käsitelty aihe tai toiminta itsessään on heille tärkeää ja merkityksellistä. Tässä tekstissä pureudutaan mielenkiinnon heräämisen tai heräämättömyyden taustoihin sekä keinoihin herätellä mielenkiintoa itse.

Selvittääkseni kiinnostuksen heräämisen keskeisiä tekijöitä omassa opetuksessani pyysin ohjaamani lasten filosofiakerhon osallistujia kirjoittamaan paperille ajatuksia siitä, mikä heitä kiinnostaa ja millä perusteella, mitä mielenkiinto on ja mistä mielenkiinto syntyy. Vastaukset olivat keskenään samanlaisia: jokaisessa mainittiin aiheen tai toiminnan merkitys itselle ja omalle elämälle sekä käsitellyn asian liittyminen johonkin muuhun itseä kiinnostavaan asiaan. Keskustelussamme nousi esille muun muassa se, että oppilaiden mielestä koulujen oppitunneilla ei yleensä käsitelty asioita, jotka liittyisivät millään tavalla omaan elämään tai ylipäänsä heille tärkeisiin asioihin. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut, että osallistujat olisivat olleet haluttomia oppimaan uutta tai pohtimaan vaikeita ja teoreettisia aiheita. Päinvastoin, he halusivat omasta aloitteestaan keskustella muun muassa kreikkalaisista mytologioista, unista, myyteistä ja uskomuksista sekä klassisista filosofisista kysymyksistä (lapsille sopivasti esitetyssä muodossa). Koska käsittelimme vain osallistujien itsensä etukäteen valitsemissa aiheissa, keskustelu oli vilkasta ilman, että minun piti kannustaa osallistujia puhumaan. Itse valituista aiheista keskusteleminen tietenkin helpotti osaltani osallistujien mielenkiinnon ylläpitämistä. Osallistujien ei tietenkään voi antaa valita aihetta kaikessa opetuksessa tai ohjauksessa, mutta tätä keinoa voi yrittää soveltaa mahdollisuuksien mukaan.

Filosofiakerhomme sessioissakin iski välillä mielenkiinnon puute. Tilanne ratkesi keskustelemalla ryhmässä siitä, mikä osallistujien mielestä teki käsitellystä aiheesta kiinnostavan tai tärkeän. Koska käsiteltävät aiheet olivat osallistujien itsensä ehdottamia, ainakin muutama osallistuja löysi aina nopeasti aiheen kiinnostavia tai tärkeitä puolia. Tämä taas innosti muitakin pohtimaan aiheen ja keskustelun merkitystä. Mielenkiinto onkin myös sosiaalinen ilmiö: käännämme usein katseemme sinne, mihin toiset näyttävät katsovan. Tämä pitää paikkaansa niin kirjaimellisesti kuin vertauskuvallisesti. Kiinnostumme nimittäin usein samoista asioista kuin muut ihmiset ympärillämme.

Merkityksellä ja kiinnostuksen heräämisellä on olennainen yhteys, jota voidaan hyödyntää opetuksessa sekä muussa ohjatussa toiminnassa. Mielenkiinto liittyy olennaisesti koettuun merkitykseen eli siihen, miten jokin asia arvotetaan suhteessa omaan elämään. Kasvatusfilosofi John Dewey kutsuu merkityksellisten kokemusten liittymistä toisiinsa kokemusjatkumoksi. Merkitykset liittyvät siis aina kunkin tilanteen ulkopuolisiin asioihin, jotka liittyvät henkilön omaan elämään. Muusta elämästä irralliset asiat tuntuvatkin helposti merkityksettömiltä, sananmukaisesti irrallisilta. Osallistujien mielenkiinnon voikin herättää osoittamalla sen, miten käsitelty asia tai toiminta liittyy johonkin osallistujille tärkeään asiaan eli liittämällä opetustilanteen osaksi osallistujan muita kokemuksia. Ohjatussa toiminnassa usein paras tapa tähän on saada osallistujat itse pohtimaan käsiteltyjen aiheiden ja toiminnan merkitystä ja liittämään niitä muihin asioihin ja tilanteisiin.

Merkityksellisyys yleensä koetaan vahvimmin juuri silloin, kun ihminen itse keksii merkityksen. Merkitys on siis aina annettua siinä mielessä, ettei se ole olemassa itsessään, vaan se on tietynlainen arvottava suhde johonkin asiaan. Esimerkiksi, kun kysytään lukemisen merkitystä, tarkoitetaan sitä, että lukeminen on enemmän tai vähemmän tärkeää jollekin henkilölle. Lukemiselle annettua merkitystä ei olisi ilman tätä henkilöä. Merkityksen artikuloiminen kertoo siis, ”mitä väliä” jollakin on jollekin. Tämä taas tarkoittaa, että merkityksen kokeminen on aktiivista, eikä sitä voi omaksua passiivisesti.

”Mitä väliä” -kysymys liittyy usein tilanteeseen, jossa kysytään, miksi jonkin asian pitäisi kiinnostaa kysyjää. Kysymyksellä haetaan vastausta, joka kertoo, miksi jotakin pitäisi tehdä, miksi johonkin pitäisi osallistua tai miksi jonkin asian ylipäänsä pitäisi kiinnostaa. Merkitys, mielenkiinto ja motivaatio siis liittyvät tiiviisti toisiinsa. Vastattaessa kysymykseen vastataan myös siihen, mikä asiassa on tärkeää eli mikä asiassa motivoi. Esimerkiksi, kun filosofiakerhon osallistuja kysyy, mitä väliä on sillä, olemmeko jatkuvasti unessa, voidaan vastata kysymällä, onko meidän tärkeää tietää, milloin olemme hereillä ja milloin unessa. Vastauksena voidaan sanoa esimerkiksi, että hereillä ollessamme teemme asioita oikeasti ja olemme yhteydessä muihin ihmisiin, kun taas unessa emme saa aikaiseksi mitään, emmekä voi olla yhteydessä muihin. ”Mitä väliä” -kysymys vaatii siis vastauksen, joka kertoo, miksi jokin asia on tärkeää, esimerkiksi, miksi on tärkeää tietää olevansa hereillä.

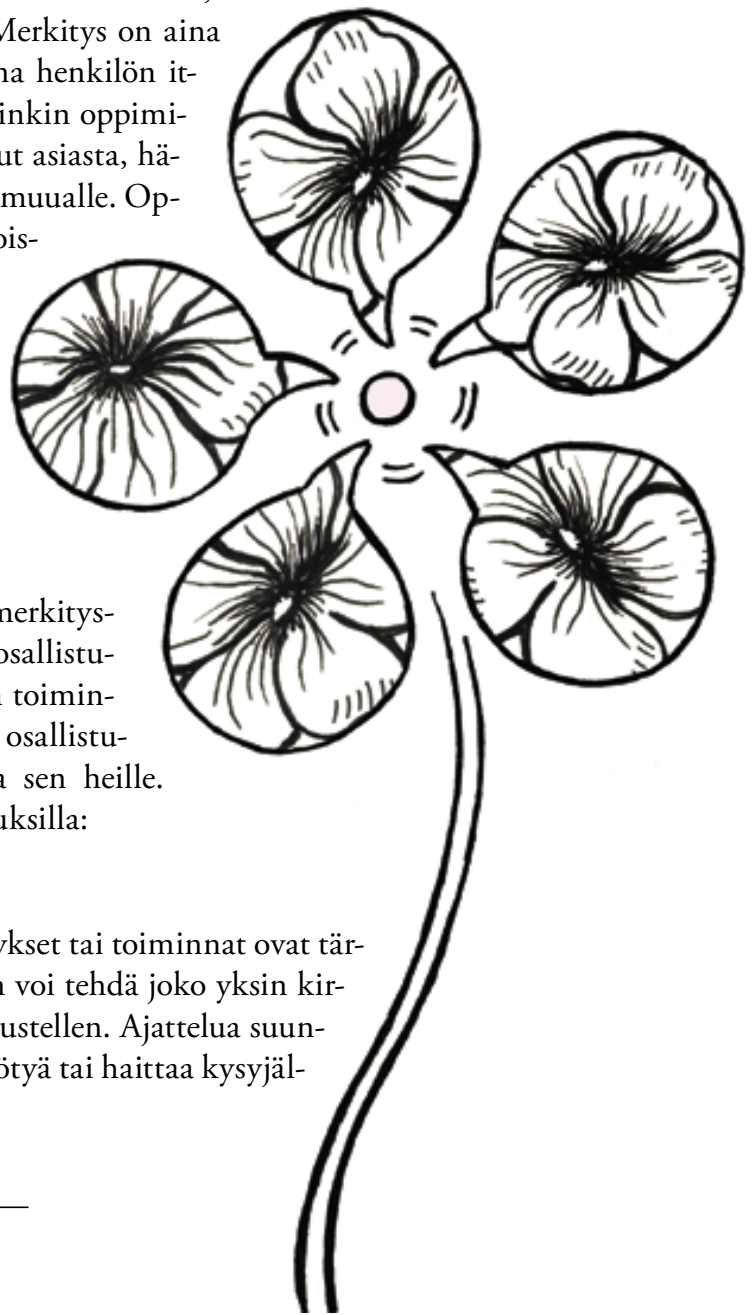
Ihminen voi kohdistaa huomionsa moneen suuntaan, ja koska ympäristössä on aina välttämättä paljon ärsykeitä, huomio kohdistuu siihen, mikä on kiinnostavinta. Toisin sanoen huomion keskipisteenä on se, mikä koetaan tärkeimmäksi. Tärkein asia voi olla pelottavin, hauskin tai ärsyttävien asia, mutta sille annetaan huomiota, koska sille annetaan eniten arvoa kyseisessä tilanteessa (vaikkemme ehkä pitäisi näitä asioita itsessään lainkaan tärkeinä). Jos esimerkiksi oppitunnilla käsitellään oppilaan mielestä turhia asioita, huomio kiinnittyy asioihin, joita oppilas pitää tärkeämpinä ja arvokkaampina, esimerkiksi keskusteluun ystävien kanssa tai viihteeseen. Jos joku pitää esimerkiksi hauskuutta tärkeänä, tämä henkilö keskittää huomionsa hauskoihin asioihin. Jos joku taas pitää rakkautta tärkeänä, henkilö keskittyy rakastamaansa henkilöön tai etsimään jotakuta, jota rakastaa. Jos joku taas pitää tärkeänä esimerkiksi kokkaustaitoja tai terveellistä ruokavaliota, hän keskittyy biologiantunneilla opiskelemaan ravintokemiaa.

Merkitys, kiinnostus ja motivaatio liittyvät siis olennaisesti toisiinsa. Motivaatio liittyy aina johonkin kiinnostukseen ja siten merkitykseen. Merkitys voi olla joko suoraa tai epäsuoraa, esimerkiksi filosofia itsessään voi olla kiinnostavaa, tai sitä opiskelemalla voi saada hyvän työpaikan. Merkitys on aina henkilökohtaista, toisin sanoen merkitys on aina henkilön itsensä kokema. Motivaatio on tärkeä tekijä varsinkin oppimisessa. Jos oppilas tai opiskelija ei ole kiinnostunut asiasta, hänen on vaikea oppia sitä, sillä huomio kiinnittyy muualle. Oppimisessa määrä ei siis korvaa laatua (vaikka toisista voikin olla hyötyä), vaan tärkeintä oppimisen onnistumiselle on maksimoida mielenkiinto aiheetta tai toimintaa kohtaan. Toisin sanoen, asia on saatava vaikuttamaan tärkeältä. Tietenkin on myös varmistettava, että tilanne on sellainen, että huomion kohdistus onnistuu, eikä keskittyminen häiriinny.

Ohjaajan tai opettajan tulisi siis selvittää, mitä merkitystä käsitellyillä asioilla tai toiminnalla voisi olla osallistujille ja tuoda merkitys esiin opetuksen tai muun toiminnan yhteydessä. Tämän voi tehdä joko saamalla osallistujat itse keksimään merkityksen tai kertomalla sen heille. Merkitystä voi herätellä mm. seuraavilla harjoituksilla:

1) ”Mitä väliä” -tehtävä:

Tässä tehtävässä pohditaan, miksi jotkin kysymykset tai toiminnot ovat tärkeitä (vai ovatko ne tärkeitä lainkaan). Tehtävän voi tehdä joko yksin kirjoittaen tai pienehkössä ryhmässä ohjatusti keskustellen. Ajattelua suuntaavia kysymyksiä ovat (muun muassa): Mitä hyötyä tai haittaa kysyjäl-

le tai toimijalle on? Kenelle kysymyksistä tai toiminnoista on hyötyä? Miksi joku haluaisi kysyä tai toimia näin? Miksi toiminta tai aihe on tärkeää ja kenelle?

2) Mikä on itselleni merkityksellistä -tehtävä:

Tässä pohditaan sitä, mikä on itselle tärkeää ja arvokasta, eli millä asioilla on itselle merkitystä. Tämän voi tehdä joko piirtämällä, kirjoittamalla tai koostamalla miellekartan. Toisiinsa liittyvät asiat liitetään lähekkäin. Tehtävä aloitetaan mainitsemalla tärkeimmät asiat (usein nämä ovat abstrakteja asioita tai muutama läheinen henkilö) ja liikutaan sitten vähemmän tärkeisiin, mutta kuitenkin edelleen merkityksellisiin asioihin. Tehtävä voidaan haluttaessa purkaa keskustelemalla turvallisessa ja luotettavassa ympäristössä.

3) Mielenkiinnon pohdintatehtävä

Tässä tehtävässä pohditaan sitä, mitä mielenkiinto on ja mitä sana ”mielenkiinto” tarkoittaa. Kyseessä on siis käsitteenmäärittely- ja ilmiön luonnetta tutkiva tehtävä. Tehtävän voi tehdä joko kirjoittamalla, koostamalla miellekartan tai keskustelemalla. Keskustelutehtävässä voidaan joko jakautua pienempiin ryhmiin ja tehdä muistiinpanoja keskustelusta, joka sitten puretaan kaikkien kesken, tai sitten voidaan keskustella vapaasti koko ryhmän kesken. Jos tehtävä tehdään kirjoittamalla tai koostamalla miellekartta, olisi hyvä käydä pohdintoja läpi keskustelemalla. Näin nähdään, miten osallistujien pohdinnat eroavat ja millä eri tavoin ”mielenkiinto” voidaan määritellä.

Lopuksi: jo Platon kirjoitti opettamisesta ja motivaatiosta. Dialogissa Menon Sokrates ja Menon keskustelevat opettamisesta, ja yllättäen Sokrates sanoo opettamisen olevan mahdotonta. Sokrates ei kuitenkaan tarkoita sitä, että oppiminen itsessään olisi mahdotonta, vaan että oppiminen ei tapahdu siirtämällä tietoa opettajasta oppilaaseen. Pikemminkin oppilaan pitää ymmärtää asia itse. Oppiminen ei siis tapahdu löytämällä tietoa sanoista, joita opettaja lausuu, vaan keksimällä asia itse uudestaan. Keksiminen ei kuitenkaan onnistu, jos koettua asiaa ei kiinnosta ajatella. Siispä paneutuminen, motivaatio ja mielenkiinto ovat olennaisia tekijöitä sekä opettamisen, ohjaamisen että oppimisenkin kannalta.

Lähteet:

Alhanen, Kai (2013): *John Deweyn kokemusfilosofia*. Gaudeamus, Helsinki.

Dewey, John (1910): *How we Think*. Boston.

Dewey, John (1922 [1924]): *Human Nature and Conduct*. New York.

Platon (1979): *Theaitetos*. Marja Itkonen-Kaila jm. (suom.). Otava, Helsinki.

Kirjoittaja

Minna Kerttu Vienola on tohtorikoluttettava Oulun yliopistossa kasvatustieteiden opettajana. Hän tutkii sosiaalisen oppimisen teoreettisia mahdollisuuksia julkisessa keskustelussa ja toimii osana tutkimusprojektia Citizenship in Change. Hän on koulutukseltaan filosofian ja elämäntutkimuksen opettaja ja on toiminut myös ohjaajana lasten filosofiakerhoissa.

Akseli Huhtanen

5. Vedetään hatusta -kysymykset

Yksi mahdollisuus kysymysten ruokkimiseen tilanteessa, jossa osallistujat vierastavat toisiaan tai kysymysten keksiminen on jostain muusta syystä vaikeaa, on kysymysten vetäminen kirjaimellisesti hatusta. Vedetään hatusta -kysymyksillä voidaan aktivoi- da keskustelua tilanteessa, jossa osallistujat puhuvat pikemminkin liian vähän kuin lii- kaa.

Vedetään hatusta -menetelmässä ohjaaja valmistelee lapuille viriketekstiin tai muuhun teemaan liittyviä enemmän ja vähemmän filosofisia kysymyksiä ja laittaa ne hattuun. Kysymyksiä kannattaa valmistella ainakin kymmenen kappaletta, jotta ne eivät liikaa määrää ennalta keskustelun kulkua.

Kun tulee aika keksiä tällä kertaa käsiteltäviä kysymyksiä, hattu otetaan esiin ja kerro- taan, että sieltä voi halutessaan vetää kysymyksen, jos mitään ei tule mieleen. Voi olla, että kaikki haluavat vetää kysymyksen, joten hattu voidaan myös ottaa esiin vasta, kun jollekin tai kenellekään ei tule kysymyksiä mieleen.

Elise Liikala

6. Taidelähtöinen filosofointi

Taiteen tekemisen ja kokemisen kautta ihminen voi kurottua kohti tunteita ja tasoja, joille verbaalinen kieli ei aina yllä. Taide ja filosofia yhdistettyinä tarjoavat mahdollisuuden ilmaista, käsitteellistää, visualisoida, sanallistaa ja jakaa inhimillisen olemassaolon ulottuvuuksia monipuolisella tavalla yhdessä muiden kanssa.

Taiteen kautta peilataan koettua todellisuutta ja hahmotellaan historiaa, nykyhetkeä ja tulevaisuutta. P4C-toiminnassa taide voidaan määritellä laajasti esimerkiksi sellaiseksi kuvalliseksi tai äänelliseksi tuotoksiksi, joilla tuotoksen tekijä on halunnut ilmaista ajatuksiaan tai tunteitaan. Taidetta ovat muun muassa maalaukset, piirroukset, veistokset, musiikkikappaleet, tanssiesitykset, performanssit, tarinat ja runot.

Taidelähtöisessä filosofoinnissa voidaan käyttää lähtökohtana jo tuotettua taidetta tai sitä voidaan tehdä itse. Taiteen määrittely eli sen pohtiminen, mikä katsotaan taiteeksi ei ole oleellista, vaikka siitäkin voidaan toki haluttaessa keskustella. P4C:ssä lähdetään liikkeelle ajatuksesta, että jokainen voi tehdä filosofiaa. Taidelähtöisessä filosofoinnissa ajatellaan, että jokainen voi tehdä myös taidetta.

Filosofisiin kysymyksiin tutustuminen origamityöskentelyn avulla (paperikirppu)

Tarvikkeet: Oppaasta löytyvä kopioitava paperikirppuarkkipohja, värikyniä, tarroja, hilettä yms. valinnan mukaan

Kokonaiskesto: 1h 45 min - 2h 15 min

Ikä: 7–13.

Soveltuu myös hyvin aikuinen-lapsi -parityöskentelyyn alle kouluikäistenkin lasten kanssa.

1. VAIHE - Taittelu ja taiteilu

Kesto 45 min.

Kopioi paperikirppupohjia jokaista osallistujaa varten. Paperikirppu taitellaan ohjeen mukaan, jonka jälkeen jokainen voi koristella/taiteilla omansa.

2. VAIHE - Kysymyksiin tutustuminen

Kesto 15–45 min

Ohjaaja näyttää esimerkin paperikirpun käytöstä valitsemalla itselleen parin, jolle hän esittää kysymyksen. Kysymyksen esittäjä kuuntelee parin antaman vastauksen ja kiittää saamastaan ajatuksesta. Vuoro vaihtuu. Valitaan uusi kysymys. (Vaihtoehtoisesti kysymyksen esittäjä voi vastauksen saatuaan itsekin vastata kysymykseen ja aiheesta voidaan keskustella parin kanssa pidempäänkin.)

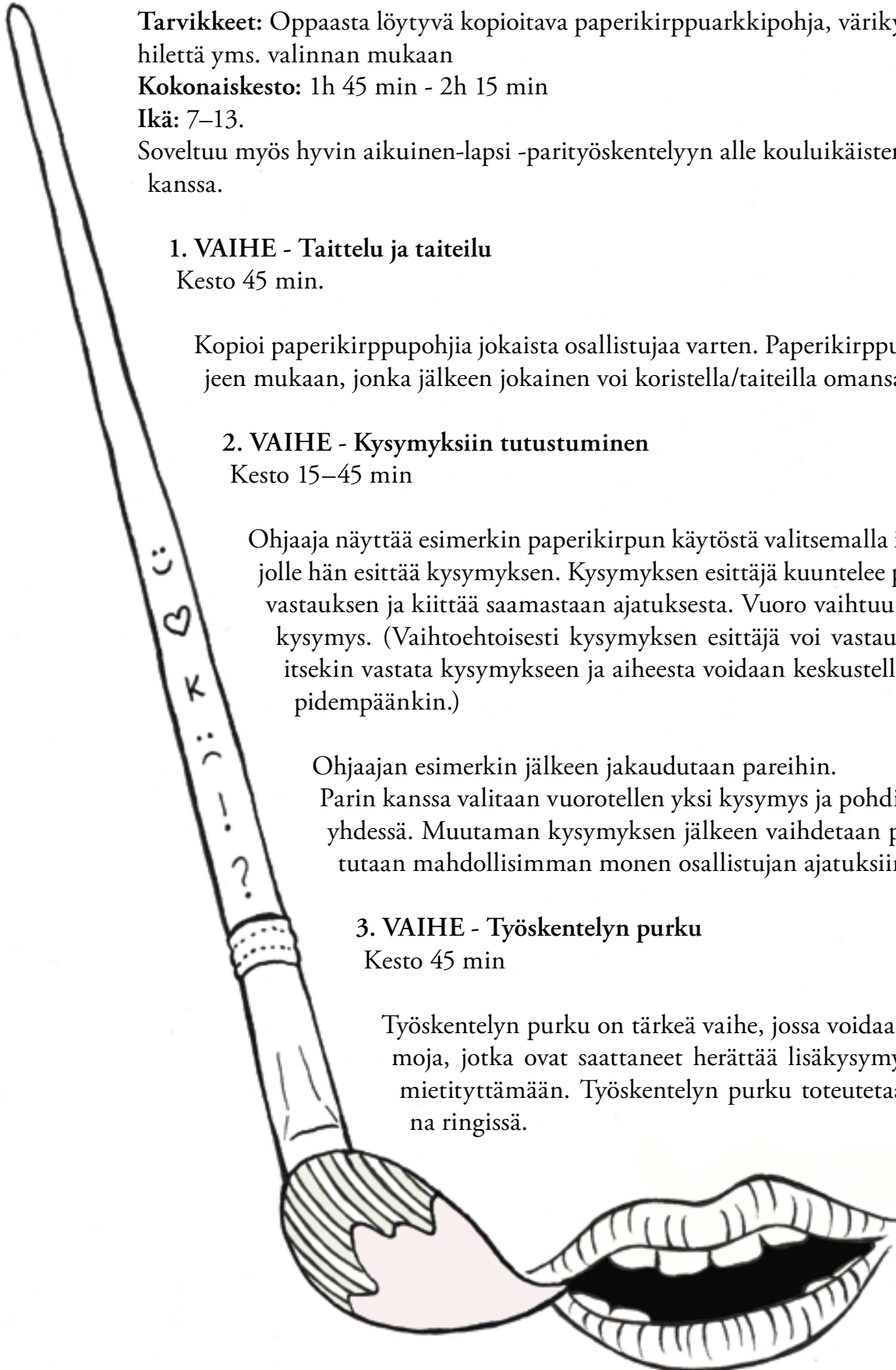
Ohjaajan esimerkin jälkeen jakaudutaan pareihin.

Parin kanssa valitaan vuorotellen yksi kysymys ja pohditaan vastausta yhdessä. Muutaman kysymyksen jälkeen vaihdetaan pareja ja tutustutaan mahdollisimman monen osallistujan ajatuksiin.

3. VAIHE - Työskentelyn purku

Kesto 45 min

Työskentelyn purku on tärkeä vaihe, jossa voidaan käsitellä teemoja, jotka ovat saattaneet herättää lisäkysymyksiä tai jäädä mietityttämään. Työskentelyn purku toteutetaan keskusteluna ringissä.

Ennen keskustelun lopettamista pidetään loppukierros. Loppukierroksella jokaista osallistujaa pyydetään omalla vuorollaan kertomaan, mitä jäi päällimmäisenä mieleen, miltä pohdiskelu tuntui ja jäikö jonkin kysymyksen käsittely kesken. Tarvittaessa ohjaaja voi kirjata ylös mietityttävät kysymykset. Niitä voidaan käsitellä erikseen myöhemminkin joko ryhmässä tai kahden kesken.

Ohjaamisen tueksi: vinkkejä ohjaajalle

Ohjaaja esittää kysymyksiä työskentelyyn liittyen rauhallisesti, hyväksyen ja kannustuen. Osallistujat voivat kertoa omia näkemyksiään vapaasti.

Ohjaaja voi esittää seuraavanlaisia kysymyksiä:

Mikä oli mukavaa?

Mikä oli hankalaa?

Oliko jokin kysymys erityisen kiinnostava, vaikea, ärsyttävä, hauska tai helppo?

Miksi ihminen esittää kysymyksiä?

Voiko kaikkiin kysymyksiin löytää vastauksen?

Tarvitseeko kaikkea tietää?

Millaisiin asioihin tuntuu tärkeältä löytää vastaus?

Jäikö jokin asia erityisesti mietityttämään?

Ystävyyss-teen käsittely taidelähtöisesti

Tarvikkeet: piirustusvälineitä, kuten liitujia, kyniä, vesivärejä, paperia

Kokonaiskesto: 1,5 tuntia

Ikä: 5–13

1. **VAIHE** - Piirretään tai maalataan ystävyys-temaan liittyen kaverikuva. (Työskentely voidaan toteuttaa myös muovailemalla hahmoja savesta tai muovailuvahasta.)

Taidetyöskentelyn kesto 45 min.

2. **VAIHE** - Esittelykierros ja keskustelu taidetyöskentelyn pohjalta

Kesto 45 min.

Istuudutaan ringiin ja esitellään valmiit kuvat/muovailutyöt toisille vuorotellen.

Jokaista kuvaa/ muovailutyötä katsellaan ensin rauhassa vähintään minuutin ajan. Samalla teoksen tekijä kertoo muille, keitä tai mitä teoksessa on kuvattuna. Teoksen voi laittaa ringin keskelle tai teoksen tekijä voi pidellä teosta siten, että muut näkevät sen.

Ohjaaja voi esittää seuraavanlaisia kysymyksiä kuviin liittyen:

Tutkaillaan teoksessa käytettyjä värejä. Merkitsevätkö ne kuvan tekijälle jotakin erityistä?

Tutkaillaan teoksessa esitettyjä paikkoja. Merkitsevätkö ne kuvan tekijälle jotakin erityistä? Tutkaillaan hahmojen sijoittelua. Merkitsevätkö mittasuhteet tai etäisyydet teoksen tekijälle jotakin erityistä?

Erityisesti kiinnitetään huomiota hahmoihin:

Onko joukossa ihmisten lisäksi eläimiä tai esineitä - tai jotakin aivan muuta?

Esittelykierroksen jälkeen keskustellaan kysymyksestä, kuka voi olla ystävä.

Voiko lelu olla ystävä? Entä eläin? Pitääkö ystävän osata puhua tai liikkua? Voiko muistossa yhä elävä, mutta jo kuollut ihminen olla ystävä? Voivatko vain netin kautta yhteyttä pitävät ihmiset olla ystäviä jos he eivät ole koskaan tavanneet oikeasti? Entä virtuaalihenkilö, joka on luotu tietokoneen algoritmin avulla? Voisiko robotista tulla oikea ystävä?

Ohjaamisen tueksi: vinkkejä ohjaajalle

Ohjaaja tutkailee teemaa osallistujien kanssa kannustavasti ja osoittaa kiinnostuneisuutensa erilaisia näkemyksiä kohtaan. Hän pyytää osallistujia perustelemaan esitettyjä näkökulmia ja esittämään myös vasta-argumentteja asettumatta itse selkeästi minkään näkemyksen kannattajaksi.

Ohjaaja voi käyttää ilmaisuja, kuten:

”Einari esitti kiinnostavan ajatuksen sanoessaan, että lelu ei voi olla oikea ystävä, koska lelu ei ole elävä.”

”Onko joku teistä Einarin kanssa asiasta samaa tai eri mieltä?”

”Mitä sellainen ihminen, joka ajattelisi tästä asiasta eri tavalla kuin Einari saattaisi sanoa?”

”Tuleeko jollekin teistä mieleen tilanne, jossa jokin ei-elävä voisi olla ystävä?”

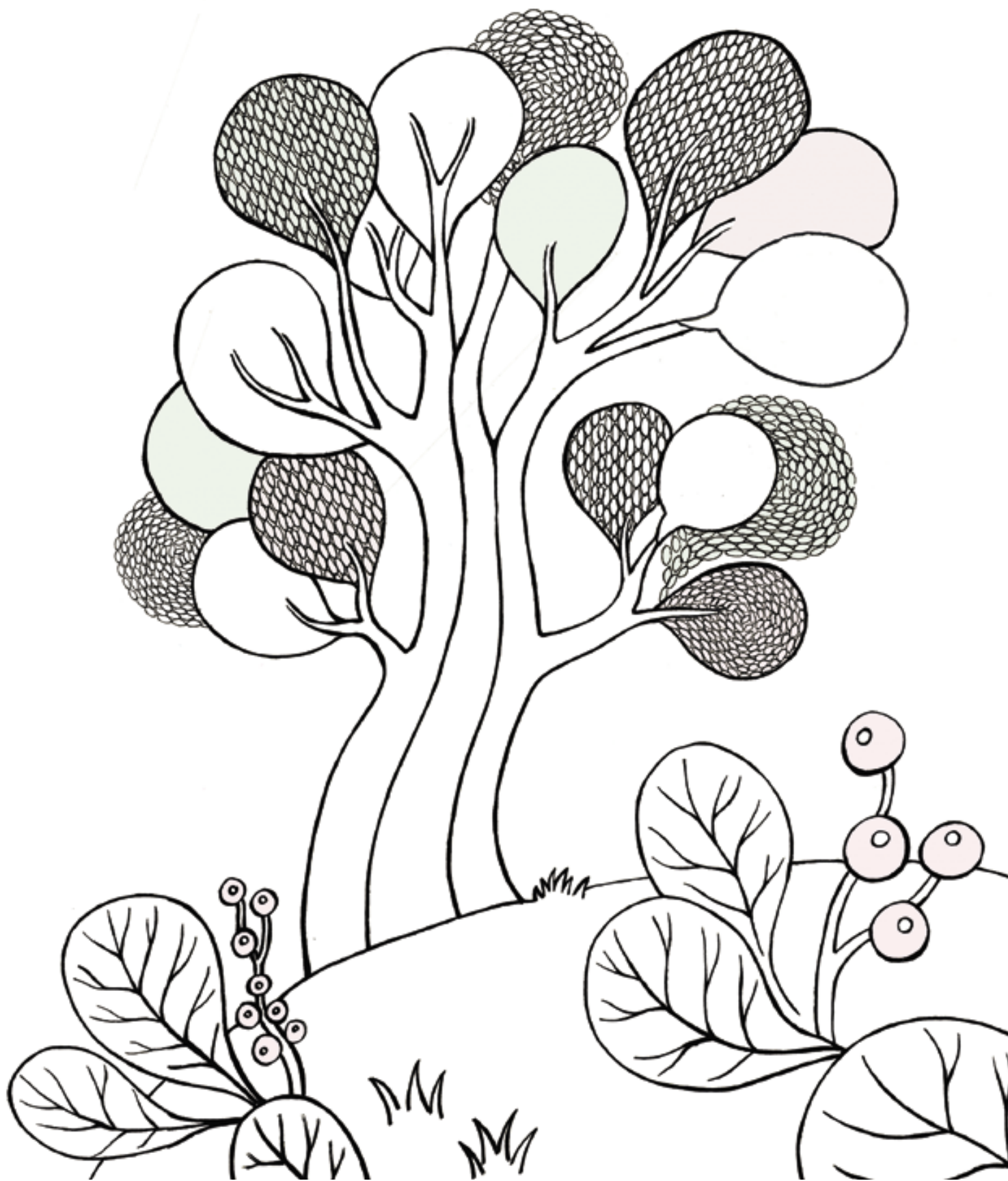
Ryhmässä voidaan myös pohtia lisäksi seuraavan kaltaisia kysymyksiä:

Millaisia ominaisuuksia ystävällä on?

Miten voi löytää ystävän?

Mitä on ystävällisyys?

Miksi me ihmiset emme aina ole ystävällisiä?

Filosofinen keskustelu taideteoksen inspiroimana

Tarvikkeet: kyniä, A4-paperia

Kokonaiskesto: 1,5 tuntia (minimi 45 min)

Ikä: 7-100

1. Vaihe - Teoksen esittely ja taide-elämys

Ohjaaja esittelee osallistujille teoksen, joka voi olla esimerkiksi maalaus, tanssiesitys tai musiikkikappale.

(Taidetta voi etsiä muun muassa netistä Wikimedia Commonsista tai taideteoksena voi käyttää osallistujien luvalla heidän itse tekemiään teoksia. Yksi teos/keskustelukerta.)

2. Vaihe - Teemasanat

Osallistujat kirjaavat yksittäisinä sanoina paperille teemoja ja tunteita, joita teos heissä herättää. Ikäryhmästä riippuen pyritään etsimään ennen kaikkea abstrakteja teemoja, joita ei voi koskettaa käsin. Näitä voivat olla esimerkiksi aika, rakkaus, valta, tieto, suru, valo, kuolema, elämä, kaiho, vapaus, kauneus, rumuus, taitavuus, totuus, valheellisuus, pienuus, rikkinäisyys, oikea ja väärä.

3. Vaihe - Taide-elämyksen jakaminen ryhmässä

- Jaetaan osallistujille A4-arkki ja kynät. Istutaan ringissä.
- Luetaan vuorotellen teoksen herättämät teemasanat toisille. (Osallistujat voivat jättää lukematta ääneen omassa listassa olevat erityisen henkilökohtaisiksi koetut sanat.)
- Osallistujien kesken voidaan myös esittää mielipiteitä teoksen miellyttävyydestä, mutta ei jäädä teoksen miellyttävyyden arvioimiseen pitkäksi aikaa.
- Kiinnitetään huomioita ennen kaikkea siihen, mitä miellelyhtymiä/assosiaatioita teos herättää eli millaisia ajatuksia ja tunteita se synnyttää.
- Mikäli jonkun toisen keksimä teemasana puhuttelee osallistujaa erityisesti, voi osallistuja lisätä sen omaan listaansa.

4. Vaihe - Filosofisten kysymysten muodostaminen

Jaetaan osallistujille A4-arkkeja.

- Muotoillaan jostakin tai joistakin maalauksen herättämistä teemoista (teemasanoista) filosofinen kysymys tai kysymyksiä. Kysymyksiä voidaan muodostaa yksin tai parin kanssa. Kirjoitetaan jokainen kysymys suurella kirjainkoolla erilliselle A4-arkkille.

HUOM. Kysymyksen ei tarvitse liittyä taideteokseen, mutta sen tulisi liittyä johonkin teemaan, joka syntyi teoksen äärellä.

- Asetetaan kysymykset ringin keskelle.
- Ohjaaja lukee kaikki kysymykset ääneen.

5. Vaihe - Äänestys

- Jaetaan osallistujille äänestyslipuke (esim. pieni esine, karkki, pelimerkki tms.)
- Äänestyslipuke asetetaan sen kysymyksen päälle, josta osallistuja haluaisi keskustella.
- Eniten ääniä saanut kysymys valitaan aiheeksi. (Ohjaaja kerää lipukkeet talteen tai antaa ne takaisin osallistujille)

Ohjaaja pyytää kysymyksen keksinyttä osallistujaa esittelemään kysymyksen ja pohjustamaan aihetta hieman esimerkiksi kertomalla, miten teema ja siitä kumpuava kysymys tuli alunperin mieleen. Kysymyksen keksinyt osallistuja voi taustoittaa kysymystään vähän tai paljon. Henkilökohtaisiin seikkoihin ei tarvitse syventyä.

6. Vaihe - Keskustelu

- Keskustellaan aiheesta P4C-menetelmän mukaisesti.
- Keskustelun päätteeksi pidetään loppukierros, jolloin jokainen osallistuja saa vuorollaan vielä reflektoida alkuperäistä kysymystä ja esittää siihen senhetkisen näkemyksensä. Halutessaan osallistuja voi jättää oman vuoronsa väliin.

Ohjaamisen tueksi: vinkkejä ohjaajalle

Ohjaajan tehtävänä on luoda ilmapiiri, jossa on turvallista keskustella ja ilmaista keskenäisiä ajatuksia. Muiden kuunteleminen ja eriävien näkökulmien salliminen ryhmässä on tärkeää.

Osallistujille kannattaa korostaa, että näkemyksiä voi testata eikä niiden tarvitse olla lopullisia. Oma näkemystään voi vaihtaa samankin keskustelun aikana. Ryhmässä harjoitellaan omien ajatusten perusteiden tutkimista ja perusteluiden ilmaisemista ääneen.

Ohjaaja tutkailee valittua kysymystä osallistujien kanssa kannustavasti ja ilmaisee kiinnostuneisuutensa erilaisia näkemyksiä kohtaan. Hän pyytää osallistujia perustelemaan esitettyjä näkökulmia ja esittämään myös vasta-argumentteja asettumatta itse selkeästi minkään näkemyksen kannattajaksi. Yleisenä tavoitteena P4C:ssä on luoda tilanne, jossa osallistujat saavat itse vapaasti tutkia aihetta ja löytää perusteet viisaalle ajattelulle sekä toiminnalle. On kuitenkin olemassa poikkeustilanteita, joissa ohjaajalla voi kenties olla erityinen eettinen peruste puolustaa jotakin näkökantaa. Ohjaajan on luonnollisesti hyvä käyttää omaa harkintaansa eri teemojen käsittelyssä.

Ohjaaja voi käyttää ilmaisuja, kuten:

”Helena sanoi, että varastaminen on aina väärin.”

”Mitä joku, joka ajattelisi tästä asiasta eri tavalla kuin Helena saattaisi sanoa?”

Emilia Lehtinen

6. Filosofiset ajatusleikit

Filosofiaa lapsille –menetelmän yhtenä tarkoituksena on kehittää lasten ajattelutaitoja. Näitä taitoja ovat esimerkiksi

- havainnointi ja olennaisen poimiminen keskustelusta tai ympäristöstä aiheen määrittely
- asioiden vertailu, lajittelu ja yläkäsitteet
- käsitteellistäminen
- asioiden järjestyksen havainnointi ja järjestäminen
- syiden ja seurausten analysointi
- päättely sekä yleisestä yksityiseen että yksittäistapauksesta yleiseen
- esimerkkien ja vastaesimerkkien keksiminen
- kysymysten muodostaminen
- argumentointi ja oman mielipiteen perusteltu puolustaminen
- epäjohdonmukaisuuksien havaitseminen.

Ajattelutaitoja tarvitaan kaikessa oppimisessa ja opiskelussa, mutta ne ovat myös kansalaisaitaitoja, jotka tekevät meistä kriittisiä median kuluttajia ja yhteiskunnan jäseniä.

Ajattelutaidot kehittyvät filosofisista teemoista keskustellessa kuten Filosofiaa lapsille -menetelmää käytettäessä, mutta niitä voi myös harjoitella leikkien avulla erikseen. Leikit toimivat myös hyvinä lämmittelytehtävinä ryhmälle ennen kuin käydään haastavampien aiheiden kimppuun. Leikit tarjoavat lisäksi oivaltamisen iloa omasta ajattelusta.

6.1 Filosofisten kysymysten muodostaminen

Filosofisten kysymysten muodostaminen on aika vaikeaa – sen opettelua yliopistofilosofiakin pitkälti on. Alle kouluikäisten kanssa filosofoidessa lasten kysymyksiä ei tarvitse luokitella mitenkään, vaan kaikki kysymykset ja ajatukset ovat arvokkaita ja niistä voidaan keskustella. Kouluikäisten kanssa tarkoitus olisi kuitenkin pysyä filosofisissa aiheissa, eikä liukua liikaa esim. luonnontieteiden puolelle, ihan jo siksi, että luonnontieteelliset kysymykset ovat yleensä sellaisia, joihin ei keskustelu ole oikea tutkimusmetodi. Filosofisten kysymysten tunnistaminen ja muodostaminen onkin monelle ryhmälle hyvä tehtävä, johon voi palata aina uudelleen.

Idea tähän tehtävään löytyi Facebookin P4C-keskusteluryhmästä, jossa sitä ehdotti Pete Worley (joka on julkaissut useammankin kirjan lasten kanssa filosofoinnista, joista löytyy myös konkreettisia esimerkkejä tuntisuunnitelmiksi). Englanniksi tehtävä toimii vielä paremmin, koska sanoja ei tarvitse taivuttaa, mutta kyllä alakoululaiset ymmärtävät idean suomeksikin. Valmiit tulostettavat kortit tehtävään löytyvät Filo ry:n sivuilta Filosofiset kysymyskortit Elise Liikalan viimeistelemänä.

Jos kysymyskortit haluaa työstää yhdessä ryhmän kanssa, tarvitaan kolmelle eri väriselle paperille kirjoitettuja sanoja (tai ainakin kolmella eri värillä kirjoitettuja).

Yhdellä värillä ovat kysymyksen alut, jotka helpottavat järkevän mallisten kysymysten aikaansaamista. Esimerkiksi:

Voiko kukaan ihminen
Onko mahdollista
Miten
Milloin
Miksi

Toisella värillä kirjoitetaan verbejä, jotka tekevät kysymyksistä mielenkiintoisia, esimerkiksi:

olla, oppia, haluta, tuhota, varastaa, pelätä, luoda, muuttaa ja tuhlata.

Kolmannella värillä kirjoitetaan filosofisia aiheita, eli oikeastaan mitä tahansa abstrakteja asioita. Näiden keksiminen yhdessä on hyvä harjoitus mille tahansa ryhmälle. Aloittelevien koululaisryhmien kanssa on löytynyt filosofiseksi aiheiksi mm. ystävyys, viha, ajatukset ja aika. Aiheiden miettimistä helpottaa, jos ohjaa ryhmää miettimään asioita, jotka vaikuttavat ihmisten elämään, mutta joita ei voi koskettaa (tosin myös esimerkiksi aurinko täyttää nämä kriteerit). Muita aiheita voivat olla esimerkiksi: elämä, maailma, ajatukset, tasa-arvo, vapaus, rohkeus, aika, viisaus ja rakkaus.

Kun kortit ovat valmiina, joko printattuina tai itse tehtyinä, ne käännetään ensin nurinpäin, ja jokainen osallistuja ottaa muutaman kortin jokaista väriä (eri väriset kortit kannattaa pitää erillään, jos ne ovat taustaltaan samanväriset). Sitten kortit käännetään oikein päin, ja ruvetaan muotoilemaan niistä kysymyksiä.

Sanoja pitää siis taivuttaa, ja vaikka ideana on tehdä kysymyssana-verbi-objekti -mallisia kysymyksiä myös useamman substantiivin voi yhdistää samaan kysymykseen. Tehdävä on aika helppo ja innostava, ja kolmasluokkalaisetkin keksivät heti kymmenittäin kysymyksiä, esimerkiksi:

Voiko kukaan ihminen varastaa ajatuksia?
Voiko kukaan pelätä vapautta?
Miten luodaan rohkeutta?
Onko mahdollista muuttaa aikaa?
Onko mahdollista tuhlata ystävyyttä?
Milloin tuhotaan viisautta?

Kysymykset ovat usein juuri tällaisia, joissa joudutaan aloittamaan käsitteen määrittelystä (niin kuin nyt filosofiassa aina muutenkin). Eli ennen kuin voidaan miettiä, miten luodaan rohkeutta, täytyy pohtia, mitä tarkoitetaan rohkeudella. Lapset yleensä keksivät tämän keskustelussa itsekin ilman että ohjaajan tarvitsee tuoda asiaa erikseen esiin.

Kysymykset voi sellaisinaan ottaa äänestykseen ja valita niistä yhden, josta ruvetaan ensin keskustelemaan Filosofiaa lapsille -menetelmän mukaisesti. Tällaisen mallikeskustelun pohjalta lasten on usein helpompi muodostaa omia kysymyksiään myöhemmistä virikkeistä.

6.2 Perustelujen harjoittelua - kumpi on parempi?

Tässä Filosofiaa lapsille -tehtävässä harjoitellaan perustelujen antamista, vähän väitte-lyäkin, ja sitä että argumentit pohjaavat faktoihin. Mielikuvituksellekin tässä tehtävässä saa töitä. Tätä voi leikkiä pienten lasten kanssa (leikkiä on testattu 3–5 -vuotiaiden ryhmissä), mutta ehkä parhaiten tämä toimii esikoululaisilla tai jo isommillakin koululaisilla.

Kumpi on parempi -leikki toimii hyvin jäänmurtamisleikkinä, sillä siinä pääsee juttelemaan ohjatusti toisten kanssa, sanomaan mielipiteensä mutta myös hassuttelemaan, eikä oikeastaan voi mokata. Leikissä toimitaan pareittain, ja pienemmillä lapsilla parin on hyvä olla aikuinen, jotta leikki kulkee eteenpäin.

Tehtävässä voi käyttää muistipelikortteja, mutta myös mitkä tahansa muut kuvat tai esineet käyvät. Tätä voisi leikkiä vaikka kuvakirjaa selatessa, tai liikennevälineissä valitsemalla maisemasta asioita.

Aluksi parista kumpikin valitsee kortin (tai muun asian), ja kertoo toiselle, miksi valitsi juuri sen. Sen jälkeen tehtävänä on vuoronperään keksiä omasta kortista hyviä ominaisuuksia, joita toisen kuvassa ei ole. Jos kuvat ovat esimerkiksi mansikka ja takki, voi keskustelu kulkea vaikka näin:

”Mansikka on kauniin punainen.”

”Takki ei ole punainen, mutta se on lämmin.”

”Mansikka maistuu niin hyvältä, että se lämmittää jo ajatuksena.”

”Takki kestää monta vuotta.”

”Mansikka ei jää nurkkiin pyörimään eikä sitä tarvitse viedä kirpparille”

”Takkiin voi tarpeen tullen niistä nenänsä, mansikkaan ei.”

Jne.

Kun ominaisuudet on tosiaan kaluttu loppuun, otetaan uudet kortit. Toinen vaihtoehto on, että parin ominaisuuden jälkeen vaihdetaankin kortteja, niin että kummankin pitää keksiä hyviä ominaisuuksia kuvasta, jota ei itse alunperin valinnut.

6.3 Ominaisuuksia ja luokittelua

Tässä filosofiaa lapsille -tehtävässä harjoitellaan huomioiden tekemistä ja asioiden vertailua.

Tehtävään tarvitaan kasa kauniita kiviä. Keipit tai lehdet kävisivät varmasti myös, mutta kivissä on kyllä jotain erityisen ihanaa. Tehtävän voi siis hyvin aloittaa keräilyretkellä. Tämä tehtävä sopii jo ihan pienille lapsille, mutta tätä voi hyvin käyttää myös koululaisten tai vanhempien kanssa.

Jos lapset eivät vielä tiedä, mitä tehtävässä käytetään, voi tehtävän aloittaa kolistelemalla kiviä pussissa ja arvuuttelemalla, mitä siellä voisi olla. Kun kivet sitten kumooa lattialle, lapset usein tulevat spontaanisti niitä tutkimaan ja siitä päästään liikkeelle. Usein kivistä syntyy myös kysymyksiä: miksi tämä on raidallinen, miksi tuossa on reikä, mistä kivet ovat löytyneet jne.

Ensimmäinen tehtävänanto on valita yksi kivi. Ne voidaan käydä ryhmässä tai vieruskavereiden kanssa läpi, ja kertoa, miksi valitsi juuri sen kiven – silloin tulee usein jo erilaisia ominaisuuksia esille.

Sen jälkeen omalle kivelle pitäisi löytää mahdollisimman samanlainen pari. Kiviä kerätessä kannattaa siis kiinnittää huomiota siihen, että joukossa on tarpeeksi sekä erilaisia että samanlaisia kiviä. Jos lapsi on valinnut jonkin hyvin erikoisen kiven, jolle on vaikea löytää paria voi lasta kehottaa keskittymään johonkin tiettyyn ominaisuuteen, etsimään parin, jossa on ainakin jotain samaa, esim. saman värinen, saman kokoinen, tuntuu samalta kädessä.

Parit käydään sitten ryhmässä tai vieruskavereiden kanssa läpi, jotta voidaan nähdä, miten eri tavoin kivet voivat olla samanlaisia. Kivistä voi myös etsiä eroja, eli vaikka niissä on jotain samaa, ovat ne silti erilaisia. Sen jälkeen kivet palautetaan keskelle kasaan. Seuraavaksi jokaisen pitäisi napata uusi kivi, vaikka silmät kiinni. Kiveä tarkastellaan itse hetki, katsotaan ja tunnustellaan sitä. Sitten kivet laitetaan takaisin kasaan ja lapset sulkevat silmät sillä aikaa kun ohjaaja sekoittaa kivet. Kun silmät saa avata, tehtävänä on löytää kasasta ”oma” kivi. Yleensä lapsilla ei kestä montaakaan sekuntia löytää oman sa. Opetuksena on, että vaikka kasassa kivet näyttävät hyvinkin samanlaisilta, ovat ne kaikki erilaisia ja niistä tulee erityisiä, kun niitä katsoo tarpeeksi tarkasti.

Sen jälkeen otetaan taas eri kivi, ja kivelle etsitään pari, joka on mahdollisimman erilainen. Tämä on usein alle kouluikäisten kanssa aika vaikeakin tehtävä, lapset helposti keskittyvät yhteen ominaisuuteen ja siinäkin hyvin pieniin eroihin, eli valitsevat esim. sileän valkoisen kiven pariksi vähän isomman sileän valkoisen kiven, eivätkä edes ota huomioon röpelöistä harmaata kiveä.

Kun kiviä on kädessä kaksi, voidaan kokeilla myös, miten erilaisia ääniä niistä lähtee, ja tutkia, onko ääni suhteessa kiven kokoon tai muotoon.

Tehtävää voi vielä jatkaa keskittymällä vain yhteen ominaisuuteen: väriin, kokoon, muotoon, tuntumaan tai kivestä lähtevään ääneen.

Viimeisenä tehtävänä olen usein pyytänyt lapsia yhdessä lajittelemaan kivet kahteen kasaan, isoihin ja pieniin. Kuulostaa helpolta, mutta herättää ihan mielenkiintoisen ajatuksen siitä, että iso ja pieni ovat määreitä, joilla on sisältöä vain suhteessa johonkin. Usein käy myös niin, että samankokoisia kiviä on molemmissa kasoissa, ja lopuksi voidaankin yhdessä tarkastella, pitäisikö kiviä siirtää kasasta toiseen. Laskemista ja määrien arviointia pääsee halutessaan harjoittelemaan myös.

Yhdistelyä

Muistipelikortit sopivat hyvin Filosofiaa lapsille -tehtäviin. Korttien olisi hyvä olla selkaiset, joissa aihepiirit ovat erilaisia (ei siis esim. pelkästään eläimiä).

Tässä tehtävässä ideana on pohtia asioiden ominaisuuksia ja etsiä samanlaisuuksia (kortit ovat tehtävässä käytössä parittomina, joten täysin samanlaista ei voi löytää). Samanlaisuuksien löytäminen on aika oleellinen taito, sillä ihmiset hahmottavat maailmaa pitkälti sen kautta, että asioita verrataan toisiinsa ja ymmärretään ne joko samanlaisina tai erilaisina kuin meille jo ennestään tutut asiat.

Aluksi lapsia pyydetään valitsemaan yksi kuva, mikä tahansa. Halutessaan voi käydä kierroksen jolloin jokainen näyttää korttinsa ja kertoo, miksi valitsi juuri sen. Sen jälkeen kortille pitää valita pari, sellainen että ne sopivat hyvin yhteen. Jos se tuntuu vai-

kealta, voi pyytää valitsemaan kuvan, jossa on jotain samaa; sellainen yleensä löytyy (mutta usein yhdistävä tekijä on silloin väri, mikä on vähän tylsää). Sitten näytetään parit joko kaikille tai ainakin vieruskaverille, ja selitetään, miksi ne ovat hyvä pari.

Seuraavilla kierroksilla voi antaa tarkemman ohjeen. Kaikki kortit laitetaan takaisin lattialle tai pöydälle, ja valitaan uusi kortti. Nyt ohje on valita kuvalle pari, joka tuntuu käsissä samalta, kuulostaa samalta tai vaikka maistuu samalta. Esimerkiksi perhosesta ja piposta ei juuri lähde ääntä, mutta lapsia voi pyytää kuvittelemaan, millainen ääni asiasta tulee, kun se putoaa tai jos sitä vaikka silittää. Myös koskettamista on välillä vaikea kuvitella, ja lapset helposti silittävät vain kortin pintaa, mutta silloin voi pyytää lasta miettimään kuvassa olevaa asiaa, miltä se tuntuisi oikeasti. Näilläkin kierroksilla voi ensimmäiset valinnat esitellä toisille, tai vähintään valitut parit, jolloin päästään kokeilemaan erilaisia kuvailevia sanoja. Tuntuuko hiekka karhealta, kovalta vai pehmeältä, ja kuuluuko putoavasta omenasta kopsahdus vai tömähdys.

Tämä on kiva tehtävä, joka toimii jo ihan taaperoilla (silloin voi pyytää etsimään saman värisen tai muotoisen, tai sitten etsiä itse yhtäläisyyksiä lapsen vapaasti assosioimista korteista), mutta se sopii hyvin vielä koululaisillekin ja aikuisten kanssa voi herättää mielenkiintoisia keskusteluja parien yhteensopivuudesta.

Kirjoittaja

Emilia Lehtinen, VTM, filosofian ja elämäntutkimustiedon opettaja, työskentelee päiväkodissa, vetänyt kaksi vuotta alakoululaisten ja alle kouluikäisten filosofiakerhoja

7. Liikettä filosofointiin

”Onpa outo tunne!”, sanoi Liisa. ”Nyt varmaan menen lyttyyn kuin kaukoputki!” Ja juuri niin kävi: Liisa oli enää kaksikymmentäviisi senttiä pitkä, ja hänen ilmeensä kirkastui, kun hän tajusi, että nyt hän mahtuisi menemään pikku ovesta ihanaan puutarhaan.

– Lewis Carroll: Liisa Ihmemaassa

Lapset venyvät isoksi, kohti kattoa ja taivasta ja sitten he kyyristyvät pienen pieniksi, juuri sopiviksi, jotta voi ryömiä läpi kangastunnelin. Lattian rajasta huone näyttää erilaiselta: korkealta ja jännittävältä. Ehkä se auttaa pohtimaan, mikä juuri luetussa tarinassa mietityttää.

Kun luin osana Kriittisen korkeakoulun filosofian praktiikan harjoittelutuntia katkelman *Liisa Ihmemaassa* -kirjasta 1–2-luokkalaisille elämänskatsomustiedon opiskelijoille, heitä mietitytti yksi kysymys ylitse muiden: miksi Liisa ei säästänyt pullon ainetta vaan joi kaiken kerralla?

Eläväinen luokka pohti aihetta niin, että aina kun oppilas sai puheenvuoron, hän hypäsi lattialta istumasta ylös ja kyykkyyn. Vuoro siirtyi pallon avulla, ideoita palloittelemalla. Jos omaa vuoroa ei silti malttanut odottaa, sai piirtää mietteitään samalla kun kuunteli muita.

Kehollinen toiminta antoi uuden tason kehittää ajattelu- ja argumentaatiotaitoja. Olen tähän lukuun kerännyt vinkkejä ja ehdotuksia, joista voi olla apua liikunnallisesti toiminnallisten filosofointituntien suunnittelussa sekä lapsille että nuorille. Ensin kuitenkin perustelen, miksi pidän asiaa tärkeänä.

Miksi liikettä osaksi filosofointia?

Perinteisesti ajattelu ja liikunta on pidetty erillään. Siksi haluan lyhyesti avata niitä syitä, miksi liikkeestä ja liikunnasta voisi olla hyötyä myös ajattelutaitoja kehitettäessä.

Jo **John Dewey** painotti lapsen luontaista uteliaisuutta kasvatuksen ja oppimisen lähtökohtana. Sen herättelyssä olosuhteilla on iso merkitys. (Dewey 1916.) Deweyltä ja pragmatisteilta on omaksuttu lasten kanssa filosofointiin näkemys ajattelusta yhteisen tutkailun käytäntönä, joka saa alkunsa todellisista koetuista ongelmista. Tärkeä kulmakivi on lasten oma kokemusmaailma. Kun opettaja yhdistää teorian käytäntöön, lapset oppivat parhaiten. Filosofiasa käytäntö voi olla esimerkiksi kauniiden, rumien, reilujen tai yllättävien asioiden tai tilanteiden tunnistamista ja tunnustamista. Käytännöllisyyttä voidaan harjoittaa myös ajattelussa arkisten esimerkkien kautta.

Miksipä nämä esimerkit eivät voisi olla toimintaa, jossa keho on mukana? Kauneutta voi olla liikkeessä musiikin tahtiin ja oikeudenmukaisuutta siinä että lähtökohdiltaan huonommassa asemassa oleva saa kompensatiota. Viestitilanteessa kyykkykävelijä jää hyppijää jälkeen, mutta kun toinen saa tasoitusta päästään lähemmäksi mahdollisuuksien tai lopputuleman tasa-arvoa.

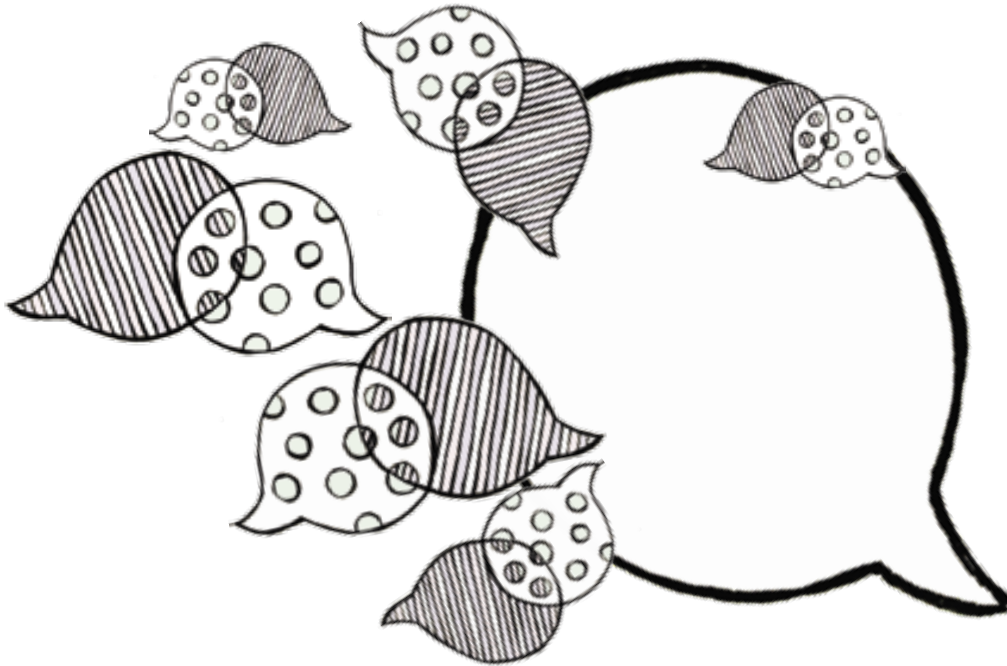
Voisiko kehollisuuden kuitenkin jättää pois? Ehkä, mutta ei kannata. Ihminen on moniulotteinen olento, jonka aivot ja keho ovat tiiviissä vuorovaikutuksessa. Liikunnallinen pedagogiikka saa tukea neurotieteestä: ajattelu kietoutuu emootioista tunnistettuihin tunteisiin, kehon liikkeisiin ja tuntemuksiin (Damasio 2000, 60).

Kun palautamme mieleemme asioita, palautamme aistidatan lisäksi myös asiaan liittyvän motorisen ja emotionaalisen datan (Damasio 1994, 131). Tästä nähdäkseni seuraa, että jonkin filosofisen käsitteen havainnollistamisesta sekä älyllisesti että kehollisesti on hyötyä ymmärtämiselle. Jos esimerkiksi pohdimme, mitä on sisukkuus, kehollinen tahdonvoimaa vaativa harjoite laajentaa ajattelevaa ymmärrystämme.

Tiedämme myös, että lapsella kädentaidot ja viestimistäidot kehittyvät samanaikaisesti ja toisiaan täydentävästi. Kätevyuden ja kielisyyden edustukset aivoissa sijaitsevat läheisesti ja myös päällekkäisesti samoissa kohdissa. Neurologiassa onkin vahvaa näyttöä siitä, että ”näppäryys ja vuorovaikutus ovat kiinnittyneet neurobiologisesti toisiinsa ja edistyneet ihmissuvun evoluutiossa rinnakkain, toinen toistaan tukien ja täydentäen.” (Panelius ym. 2013, 487–488.)

Sensomotoriset eli aistien, aivojen, tukirangan ja hermolihaskäytännön väliset toiminnot vaikuttavat myös käsitteiden muodostukseen ja kielen kehitykseen.

Tutkijat ovat selvittäneet, että ihmiset, jotka ovat tekemisissä tiettyjen asioiden tai objektien ja niiden rakennetekijöiden kanssa useammin ja laajamittaisemmin kuin toiset,

kehittävät esityksiä, jotka kuvastavat heidän kokemansa vuorovaikutuksen luonnetta. Esimerkiksi puiden kanssa tekemisissä olevat, kuten biologi, maisemasuunnittelija tai puistotyöntekijä, määrittelevät puut eri lailla kuin henkilöt, jotka eivät ole erikoistuneet puihin. Tämän tyyppiset tutkimukset vahvistavat käsitystä, että havaintoon ja motoriikkaan liittyvät mekanismit vaikuttavat, kun ihminen tekee käsitteellistä prosessointia. (Wilson, Foglia 2016.)

Ei myöskään ole yllätys, että liikkeen ja liikunnallisten harjoitteiden käyttö osana opetusta pitää yllä vireyttä, motivoi ja auttaa keskittymään.

Fyysinen aktiivisuus edistää lasten tiedollisia toimintoja, kuten muistia, tarkkaavaisuutta sekä tiedonkäsittely- ja ongelmanratkaisutaitoja. Liikunta vaikuttaa suotuisasti aivojen aineenvaihduntaan, rakenteisiin ja toimintaan (Syvänoja ym. 2012).

Liikkuvan ihmisen stressihormonit vähenevät ja mielihyvähormoni endorfiinin pitoisuudet kasvavat. Liikunta voi kehittää myös itsetuntoa, kun lapsi uskaltaa olla luova muiden joukossa ja näkee mahdollisuutensa.

Pioneerien käytännön kokemuksia

Kriittisen Korkeakoulun filosofian praktiikka -koulutusohjelman lopputyötä varten haastattelin lasten ja nuorten kanssa pitkään toimineita filosofian opettajia ja tutkijoita.

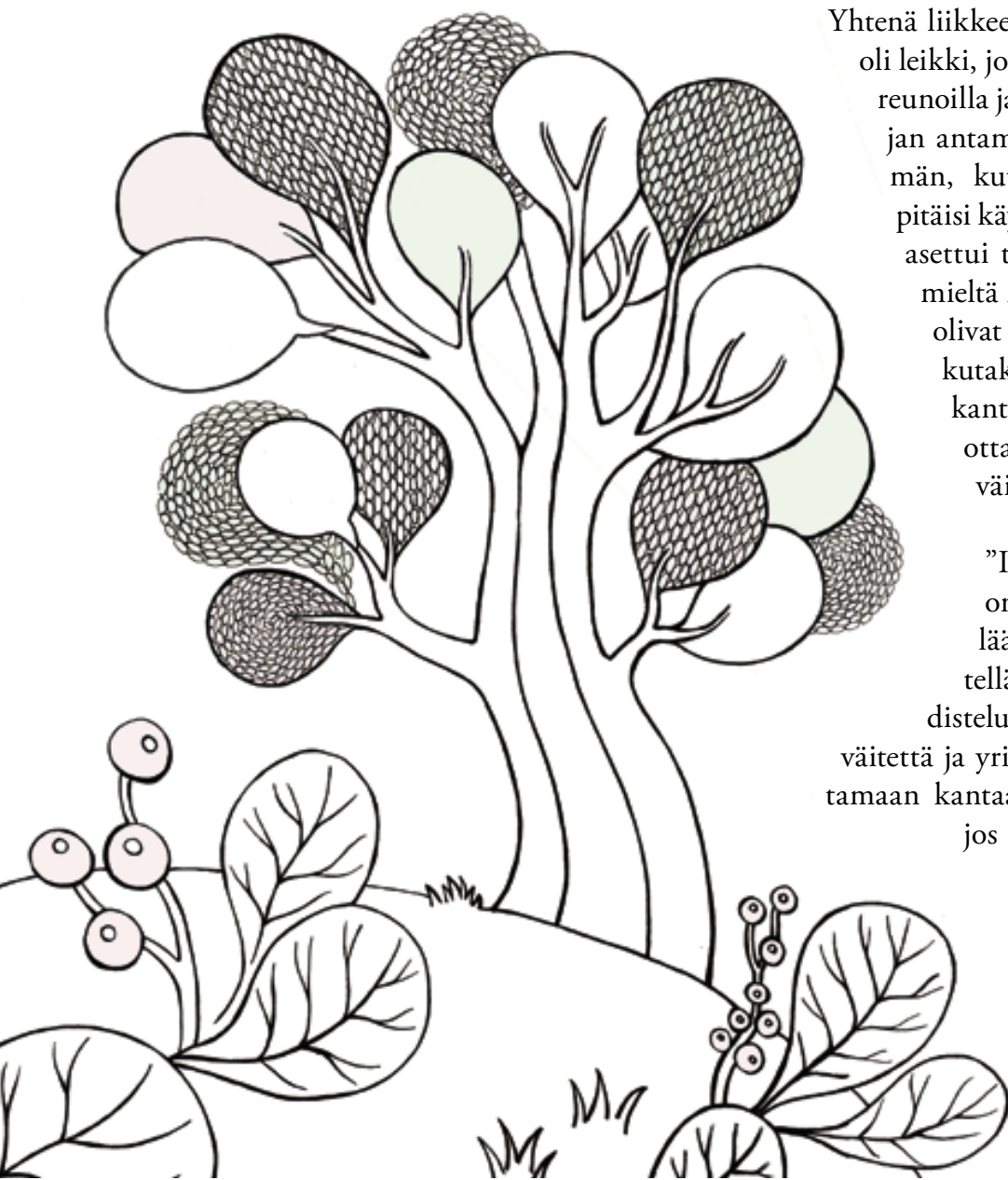
Tuukka Tomperin mukaan hyvä liikkeellinen harjoite on jana, ympyrä, nelikenttä tai koordinaatisto ja siirtyminen niillä siihen kohtaan, joka vastaa omaa näkemystä / tilan-

netta / mielipidettä. Opetusta voi jatkaa keskustelemalla ja seisten, ja omaa valintaa eli paikkaa voi keskustelun kuluessa myös vaihtaa.

Hannu Juuso kertoi, että lukioikäisille sopii sokraattinen kävely: ”Oppilaspari tai pieni ryhmä kävelee jonkin sovitun reitin joko sisällä tai ulkona pihalla keskustellen esimerkiksi käsillä olevasta väitteestä valmistautuen näin ottamaan kantaa siihen yhteiskustelussa.”

Juuso vinkkasi myös, että vanhempien lasten tai nuorten kanssa tähän voidaan liittää vierailu vaikkapa taidemuseossa tai metsässä, jossa oppilaat etsivät teoksia tai kohteita, joihin heidän mielestään liittyy jokin tärkeä iso kysymys.

Jarkko S. Tuusvuori ja **Tuutikki Tolonen** vetivät Helsingin kaupungin Annantalolla syksyn 2010 ja kevään 2011 aikana filosofiaa ja sanataidetta yhdistelevää ryhmää alakoululaisille. Tuusvuori on kouluttanut myös aineenopettajia lasten ja nuorten kanssa filosofoimiseen (2011).

Yhtenä liikkeellisenä menetelmänä heillä oli leikki, jossa lapset seisoivat huoneen reunoilla ja vuorollaan lukivat opettajan antamasta lapusta jonkin väittämän, kuten ”polkupyörällä ajavan pitäisi käyttää kypärää”. Kukin lapsi asettui tilaan sen mukaisesti, mitä mieltä hän oli asiasta. Kun kaikki olivat paikoillaan, opettaja pyysi kutakin lasta perustelemaan kantansa ja välillä kaikki saivat ottaa paikan saman tietyn väitteen mukaisesti.

”Ideana on, että perustellaan oma paikan valinta, kysellään toisten valinnoista, kehitellään yhdessä parempia todisteluja kannattaa tai vastustaa väitettä ja yritetään saada toinen tarkistamaan kantaansa. Paikkaa saa vaihtaa, jos kuulee mielestään hyviä perusteita siirtymiselle. Keskustelua voi myös muunnella loputtomasti: keskusteltavan väitteen voi vaihtaa, sen

perustelemisen voi sälyttää tehtäväksi kauimpana seisovalle, voi ottaa välillä paikan sen perusteella, mitä arvelisi vaikkapa jonkun toisen (vanhemman, rehtorin, poliisin, tiede-
naisen, presidentin...) ajattelevan kuullusta väitteestä ja niin edelleen.”

Kantaaottoleikin perusta on syvästi filosofinen: sanominenkin on tekemistä.

”Samalla pitää uskaltaa olla jotakin mieltä. Kannanottaminen on astumista risteävien
käsitysten pelikentälle ja sen ajattelemista, millaista on puolustaa ja koetella omia ja
toisten näkökantoja,” Tuusvuori selvitti.

Liikkeitä oivallusten avuksi lapsille

Olen listannut tähän lisää esimerkkejä liikunnallisista/leikillisistä harjoitteista, joita
mielestäni voisi muokata filosofiseen teemaan sopiviksi. Aluksi vinkkejä lasten kanssa
filosofointiin ja seuraavassa kappaleessa esimerkkejä nuorille sopivista virikkeistä.

Uppo Nalle -loruleikki

Kuluttamisen, ahneuden tai onnellisuuden pohtimiseen sopiva harjoitus:

”Ihmiset tahtovat kaikenlaista, vieraita tavaroita vieraista maista...” Elina Karjalaisen
Uppo Nalle -loru herättää pohtimaan, mitkä asiat tuovat iloa, ja minkä verran tavaraa
oikein tarvitsee. Liikkeen taso pohdinnoissa voi olla esimerkiksi leikki, jossa lasten tulee
juosta nurkkiin kasattuja esineitä (pursia hedelmiä, työvälineitä ja muita leluja) huoneen
keskelle ja toisessa erässä palauttaa kierrätyspisteeseen sellaiset, mitä ei välttämättä tar-
vitse.

Mitä on ystävyys?

Ystävyyttä voi lähteä pohtimaan esimerkiksi Oscar Wilden *Uskollinen ystävä* -sadun sii-
vittämänä:

*”Pikku Hansilla oli todella paljon ystäviä, mutta kaikista uskollisin oli mahtava
mylläri Hugh. Rikas mylläri oli jopa niin uskollinen pikku Hansille, ettei milloin-
kaan kulkenut tämän puutarhan ohi jäämättä katselemaan sen muurin yli eikä
noukkimatta isoa kukkavihkoa tai kourallista tuoksuvia yrtejä tai täyttämättä tas-
kujaan luumuilla ja kirsikoilla, jos oli hedelmien aika. ”Tosiystäville kuuluu kaiken
olla yhteistä”, mylläri tapasi sanoa, ja pikku Hans nyökytti päätään ja hymyili ja
tunsi suurta ylpeyttä siitä, että hänellä oli ystävä, jolla oli niin jaloja ajatuksia.”*

Lue lapsille pätkä satua ja kysy ryhmältä, oliko Hugh hyvä ystävä. Miksi ajattelet niin?
Osasiko Hans pitää puoliaan? Toimiko Hugh tilanteessa reilusti?

Kun olette keskustelleet, liikkeen ja leikin taso harjoituksessa voi olla draamallinen: jaa
lapset pareiksi, joista kukin pari esittää vuorollaan mylläriä ja Hansia. Voitte harjoitella
sitä, mitä tosi ystävä sanoisi Hansille ja jutella ryhmän kesken, mitä mieltä he olivat kus-

takin esityksestä. Voit myös antaa pareille tehtäväksi pohtia ja esittää, miten voi pitää puoliaan asiallisesti ja kohteliaasti ja ilmaista, että toisen toiminta tai sanat eivät käy.

Mitä on kilpailu?

”Kastemato näki käärmeen pitkällään viikunapuun alla. Se kadehti suuresti tämän mitaa ja halusi olla yhtä pitkä. Niinpä se asettui makaamaan käärmeen viereen, venytti omaa ruumistaan niin pitkäksi kuin suinkin ja pingotti pingottamistaan, kunnes se äkillisesti ritsahti ja ratkesi palasiksi.”

Opetus: Ja samoin on laita niiden kanssa, jotka kilpailevat itseään vahvempia vastaan: he repivät itsensä rikki kiihkeän kilpailuviettinsä takia.

-Aisopoksen tarinat, faabeli 74.

Toiset voivat olla käärmeitä ja toiset kastematoja. Lapset voivat luikerrella ja venyä salin lattialla tai seisoen. Faabeli herättää pohtimaan, mitä on kilpailu. Pitääkö aina olla paras? Milloin kannattaa kilpailla? Miten kilpailu eroaa puolensa pitämisestä? Entä miten se liittyy itsensä toteuttamiseen? Hyväksynnän tarpeeseen ja itsetuntoon? Miten lähtökohdat vaikuttavat?

Ollaanko me samanlaisia?

Kiva leikki on MLL:n sivuilla mainittu Ollaanko me samanlaisia? Siinä ohjaaja jakaa leikkijät pareittain ja parit menevät vierekkäin seisomaan. Ohjaaja esittää väittämiä, kuten pidän tulisista ruuista. Vastauksen mukaisesti lapsi voi liikkua eteen tai taaksepäin. Kun ohjaaja haluaa lopettaa, hän katsoo ketkä olivat eniten samanlaisia ja ketkä eniten erilaisia.

Mitä liittyy uteliaisuuteen?

Rakenna neljästä tuolista ja lakanasta maja. Lapset kiertävät sitä ympyrässä ja kaksi lasta on kerrallaan majassa. He esittävät pantomiinina jotakin mitä majassa voisi tehdä. Toiset lapset (4–8) kurkistavat vuorollaan majaan. Kunkin vuoron jälkeen lapsi kertoo veikkauksensa, ja majasta huudetaan oikein tai yritä uudelleen. Seuraavan kurkistelijan vuoro tulee, kun pantomiini vaihtuu. Eli kaikki eivät pääse näkemään, millä perusteella toiset arvaavat. Olisitko halunnut arvata toistenkin puolesta?

Yksinäisyys

Jos Lumi Lapsonen on yksin kotona, mitä hän mahtaa puuhata? Lapset istuvat ringissä ja jokainen esittää pantomiinia vuorollaan keskellä. Mitä yksin ollessa yleensä tekee? Miltä yksinäisyys tuntuu? Voiko joukossa tai toisen kanssa olla yksinäinen? Mikä yksin olossa on hyvää, mikä ikävää?

Muita filosofisiin teemoihin sopivia leikkejä:

- Aurinko ja varjo -leikki tai Seuraa johtajaa. -> Aiheena toisten matkiminen ja hyväksytyksi tuleminen, yksityisyys.
- Polttopallo. -> Aiheena ennakoimattomuus tai tuuri.
- Kottikärry -> Aiheena auttaminen, yhteistoiminta tai esimerkiksi varmuus.
- Erilaiset eläinkävelyt -> Aiheena eläimet tai luonto, erilainen perspektiivi maailmaan.
- Pyöriminen maassa maateen tai kuperkeikat -> Miltä tuntuu olla sekaisin?
- Liikkeiden tekijöiden vaihtelu: muut kävelevät normaalisti aina yhden vuorolleen kävellessä eri tavalla. Esimerkiksi muut konttaavat salissa, kun yksi (tai osa) laahaa kontaten jalkojaan. -> Erilaisuus.
- Hattukilpa: Leikkijät istuvat piirissä polvi-istunnassa lähellä toisiaan. Leikin johtaja soittaa musiikkia katsomatta leikkijöitä ja leikkijät yrittävät mahdollisimman nopeasti siirtää hatun omasta päästään seuraavalle leikkijälle. Hän, jolle hattu jää soiton loputtua sanoo: ”olipa huono tuuri”. (Fräntti & Vilenius 1989.) -> Tästä voisi seurata tuurin ja onnen pohdintaa. Miten sattuma voi muuttaa elämää?
- Maijamato möngertää: leikkijät pareittain peräkkäin päinmakuulla. Jälkimmäinen ottaa edellistä nilkasta kiinni. Parit ryömivät kilpaa toiselle seinustalle. -> Teemana yhteistyö. Yhteistyön pohdintaan voi fyysisesti virittää myös esimerkiksi leikillä, jossa jotakin esinettä, kuten pallo, kuljetetaan kylkien väissä tietty matka.
- Pesänryöstöleikki: lapset istuvat tyynyillä ympäri salia. Yksi lapsista on vuorollaan pesän ryöstäjänä keskellä. Pesätön kissa huutaa: vaihtakaa pesiä, ja yrittää sillä aikaansaada pesän. (Kokljuschkin ym. 1995.) -> Teemana oikeudenmukaisuus tai vaikkapa röyhkeys.
- Kuka pelkää sofistia (mustekalaa). Voittaja saa esimerkiksi annetuista vaihtoehdoista valita väittelyteeman.
- Soitetaan musiikkia ja lapset esittävät eri eläimiä. Kun musiikki lakkaa, lapset jähmettyvät patsaiksi. He voivat

kertoa patsaan tarinan. -> Muut voivat kysellä, eli kehittää kysymisen taitoaan.

- Lapsista toinen on nelinkontin tai mahallaan maassa, toinen yrittää kaataa tai kieräyttää tämän (ei saa kuristaa, kutittaa, lyödä tai hypätä selkään). -> Päättäväisyys, sinnikkyys.
- Lapset keksivät millä kaikilla tavoilla lattialla voi istua, mitä tehdä seisoen (kumartua, ojentua..) -> Kehittää luovuutta.
- Pareittain: toinen muovaa toisesta taideteoksen. -> Luovuus, rohkeus, itsetunto, hauskuus.
- Tuolileikki esimerkiksi matoilla: miltä tuntuu jäädä ulkopuolelle, pudota joukosta?

Liikeitä oivallusten avuksi nuorille

Jo mainittujen sokraattisen kävelyn, janan tai koordinaatiston lisäksi nuoria voi saada liikkeen avulla pohtimaan esimerkiksi pihalla, salissa tai vaikka luokkahuoneessa:

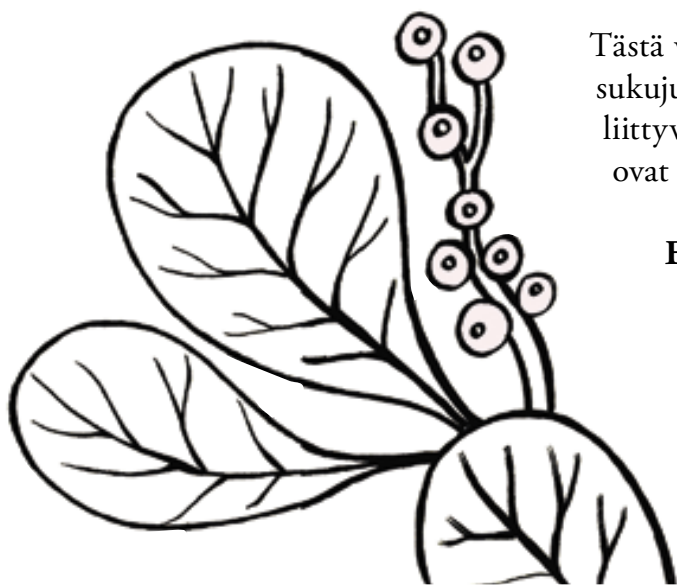
Agoralle

Valitse jokin keskustelun tai väittelyn aihe. Kirjoita esimerkiksi väitelauseargumentti taululle. Nuoret lähtevät kävelemään ympäri huonetta ristiin rastiin. Komennosta otetaan vierestä pari ja perustellaan, mitä mieltä on väitteestä: väitellään tai opetellaan kysymään lisäperusteluja, etsitään yhdessä näkökulmia tai toinen opettelee vuorollaan kuuntelemisen ja arvostavan kyselemisen taitoa. Jonkin ajan kuluttua harjoitus jatkuu ja otetaan uusi pari.

Juuret

Seiso kapeassa haara-asennossa. Laita soimaan kaunista instrumentaalimusiikkia. Jokainen on kuin tuulessa heiluva puu, jonka oksat kurrottavat sinne tänne, mutta juuret (jalat) pysyvät tiukasti paikoillaan.

Menkää sitten kyykkyyn. Tarkastelkaa kysymyksiä kuten, miten kukka lähtisi puhkeamaan. Vähä vähältä musiikin tahdissa?

Tästä voidaan siirtyä kysymyksiin: Mikä merkitys ihmisen sukujuurilla ja kotiseudulla on persoonalle? Miten juuret liittyvät itsetuntemukseen? Kuinka sinulle läheiset ihmiset ovat muovanneet sinua?

Estot ja vapaus

Laita rytmikästä melodista musiikkia. Voit hakea inspiraatiota musiikkiin luovan tanssin tai nia-tanssin videoilta. Liikkukaa tilassa tanssien luovasti. Toiseen ei saa koskea. Voit ohjeistaa nuoria esi-

merkiksi liikkumaan mahdollisimman kauniisti ja sitten rumasti. Miten elehtisit haus-
kasti? Tanssisit energisenä? Entä väsyneenä? Miten itse haluaisit liikkua jos olisit yksin?
Uskallatko ryhmässä?

Tästä siirrytään kysymyksiin: Miltä tuntuu asettua toisten katseille alttiiksi luovassa
liikkeessä? Mitä on nolous? Entä vapaus? Miten sosiaaliset normit rajoittavat meitä ja
estävät toteuttamasta itseämme?

Tahdonvoima, kilpailu

Ottakaa lankutusasennot. Kädet suorina hartioiden alle, selkä suorana ja lihaksilla tuet-
tuna, niin ettei selkä pääse notkolle. Laita musiikkia ja ota aikaa. 15 sekuntia, 30. Ke-
nellä alkaa tahdonvoima tehdä töitä? Minuutti - mitä mielessäsi liikkuu kun sisuunnut?
Kilpailu seis. Milloin koet kilpailevasi? Ketä vastaan? Mitä kilpailu on? Onko kyse val-
lan saamisesta, päättämisestä, itsensä voittamisesta tai toteuttamisesta vai onnistumisen
halusta? Onko sinulla rohkeutta luovuttaa, kun on sinulle hyvä hetki?

Luottamus

Otetaan parit. Toinen laittaa silmät kiinni ja toisen tehtävä on ohjata toista kulkemaan
sokeana joko kädestä pitämällä tai vierestä sanallisesti. Voitte aloittaa, niin että toinen
vain varoittaa mahdollisesta esteestä (pulpetista, puusta, kivetyksestä) ajoissa noin met-
riä ennen. Onko toisen arvioon helpompi luottaa, mikäli pidät häntä kädestä tai käsi-
varresta kiinni?

Siirrytään kysymyksiin: Mistä luottamus rakentuu? Miten helposti sen voi menettää?
Pitäkö luottamus ansaita? Millaisia syitä voi olla sille, että ystävä jättää pulaan?

Minuus

Ohjaa nuoret kahteen riviin vastakkain toisiaan. Ajatuksena on katsoa paria silmiin
noin metrin päästä ja kokeilla miltä tuntuisi olla puolen metrin päässä. Toinen rivi voi
liikkua niin, että jonon ensimmäinen siirtyy aina viimeiseksi. Näin jokainen nuori tulee
rauhassa katsoneeksi jokaista ryhmäläistään silmiin.

Miltä harjoitus tuntui? Vaatiiko Toisen katselle altistuminen rohkeutta? Tuntuiko, että
toinen arvioi sinua? Miten mietit persoonaasi suhteessa muihin ihmisiin? Miten peilaat
itseäsi suhteessa toisiin? Kuinka annat tulkitsemiesi reaktioiden tai palautteen vaikuttaa
itseesi? Missä menevät oman henkilökohtaisen reviirisä rajat? Näitä kysymyksiä voidaan
pohtia pienryhmissä tai esimerkiksi nimettömästi digitaaliselle liitutaululle, joka heijas-
tetaan kaikille keskustelun pohjaksi. Tehtävänä voi myös olla kirjoittaa mietteet pape-
rille. Yhdessä teemasta voidaan keskustella yleisellä tasolla.

Myötätunto

Ohjaa meditaatioharjoitus. Voit pyytää nuoria ottamaan hyvän istuma-asennon tuolil-
la, selkä suorana, hartiat rentoina. Käsia voi pitää sylissä ristissä pallean päällä. Näin voi
tuntea oman hengityksensä, mutta jotta hartiat eivät jännity, käsien alle saattaa tarvita

tyynyn tai vaikka puseron tueksi. Kämmenet voivat myös olla reisillä lepäämässä. Ohjaa nuoria hengittämään rauhallisesti sisään ja sitten ulos. Silmät voivat painua kiinni. Jokainen voi omassa tahdissaan laskea hengityksiä: kymmenen kertaa sisään ja ulos ja sitten uudelleen tai keskittyä vain tarkkailemaan hengityksen kulkua kehossa.

Ajatukset nousevat mieleen, mutta ohjaa nuoria siirtämään ne lempeästi sivuun ja jatkaamaan hengitykseen keskittymistä. Sopivan ajan kuluttua, ehkä noin viisi minuuttia, voitte avata rauhallisesti silmät.

Saitko tuntumaa kehoosi? Siihen miten se ylläpitää elämää automaattisilla toiminnoilla? Oliko mieltä vaikea tyhjentää? Ehdimmekö kuunnella kehoamme, tunnistaa tunteuksia, antaa sille sopivasti virikkeitä ja lepoa? Buddhismissa meditaatioharjoituksella on eettinen ulottuvuus: olet elävä orgaaninen olento ja niin ovat kaikki muutkin elolliset olennot. Eläimilläkin on haluja ja pyrkimyksiä, jopa tunteita ja tulevaisuuden odotuksia.

Muista myös draamapedagogiikka, pantomiinit, QR-koodisuunnistus ja esimerkiksi liikunnallisena viestinä tai eri paikoista noudettuna ”yhdistä käsite ja selitys -tehtävä”.

Kirjoittaja

Else Turunen on hyvinvointiin erikoistunut toimittaja, VTM, filosofian opettaja ja filosofian praktikko. www.liikuttavaafilosofiaa.fi

Lähteet

Aisopos (2010): *Faabelit*. Tammi, Jari (suom.), Pikku-idis, Tallinna.

Carroll, Lewis: *Liisa Ihmemaassa* (2007): Nevanlinna, Tuomas (suom.), Otava, Kiina.

Damasio, Antonio (1999): *Tapahtumisen tunne, miten tietoisuus syntyy*. Pietiläinen, Kimmo (suom.), Terra Cognita, Hakapaino, Helsinki 2000.

Damasio, Antonio (1994): *Descartesin virhe, emotioni, järki ja ihmisen aivot*. Pietiläinen, Kimmo (suom.), Terra Cognita, Hakapaino, Helsinki 2001.

Dewey, John (1916): ”Democracy and Education”. Teoksessa: *Boydston*, Jo Ann (toim.) (1980): John Dewey, *The Middle Works: 1899-1924*. Carbondale & Amsterdam: Southern Illinois University Press.

Dewey, John (1958, 1925): *Experience and Nature*. Dover Publications Inc., New York.

Fräntti, Saara, Vilenius, Pirjo-Liisa: *Pelmuillen, 105 liikuntaleikkiä*. SNLL-Palvelu Oy, Tehoprint 1989.

Karjalainen, Elina (1985): *Uppo Nallen kootut runot: uponneen kansan lauluja*. WSOY, Porvoo.

Kokljuschkin, Mikael & Pulli, Elina (1995): *Liiku ja kehity*. Nuori Suomi, Lasten keskus, Helsinki.

Panelius, Martin; Santti, Risto ja Tuusvuori, Jarkko S. (2013): *Käsikirja*. Teos, Bookwell Oy, Porvoo.

Wilde, Oscar: *Onnellinen prinssi ja muita tarinoita*. Kapari, Jaana (suom.), Teos, Helsinki.

Wilson, Robert A. & Foglia, Lucia (2016): *Embodied Cognition*, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2016 Edition), Edward N. Zalta (ed.) URL: <http://plato.stanford.edu/cgi-bin/encyclopedia/archinfo.cgi?entry=embodied-cognition>

8. Älystä, tekoälystä ja älykkyyden tekemisestä

Tekoälysovellusten määrä ja laatu ovat kasvaneet valtavasti viime aikoina ja puhutaan jopa tekoälyn vallankumouksesta. Tekoälyyn liittyviä käsitteitä onkin tärkeää miettiä myös lasten kanssa. Tekoälyyn liitetään joskus myös uhkakuvia, joihin lapset saattavat eri medioissa törmätä. Tekoälysovellukset tulevat varmasti muuttamaan elämäämme ja muutokset voivat tuntua joskus pelottavilta, koska tutut asiat korvautuvat uusilla ja vierailta. Aiheeseen tutustuminen avoimin mielin auttaa näihin pelkoihin.

Tämän kappaleen harjoitukset Ohjelmoidaan robotti ja Nallen tunnistus sopivat kaiken ikäisille, mutta harjoitukset Uuden käsitteen oppiminen ja Kiinaa osaava robotti sujuvat parhaiten vähän isompien koululaisten kanssa.

Mitä on älykkyyys?

Tekoälyn miettiminen on hyvä aloittaa miettimällä, mitä älykkyyys ylipäänsä on. Lapсилta voi kysyä esimerkkejä älyä vaativasta tekemisestä. Mitä älykästä lapset osaavat tehdä? Miten he ovat nämä taidot oppineet? Lisäksi voidaan miettiä, löytyykö älykkyyttä muilta kuin ihmisiltä. Osaavatko esimerkiksi koirat tehdä älykkäitä juttuja? Lapset keksivät myös varmasti esimerkkejä koirien oppimista tempuista.

Esimerkkien perusteella älykkyyden voidaan todeta edellyttävän oppimis- ja ongelmanratkaisukykyä. Lisäksi ihmisen älykäs toiminta edellyttää kielenkäyttöä. Kieli on tärkeää älykkyydelle, koska sen avulla voidaan ajatella muutakin kuin sitä mitä juuri nyt näkee tai kokee. Kielen avulla ihmiset voivat miettiä menneitä ja tulevia, ja jopa mahdollisuuksiensa asioita. Lapsia voi pyytää kuvittelemaan mielessään pyöreän neliön. Vaikka sellaista ei voi ollakaan niin silti siitä voidaan puhua. Kielelle mikään ei ole mahdollista! Mitä muita mahdollisuuksia asioita keksitään? Esimerkkien myötä voidaan ihastella kielen voimaa.

Koiratkin ymmärtävät monia sanoja, mutta ymmärtävätkö koirat todellakin sanojen merkityksen vai ovatko ne vain oppineet liittämään tiettyihin sanoihin jonkin toiminnon saadakseen palkkion? Koirilla ja muilla eläimillä on omat viestintätapansa, kuten äänet, eleet ja hajut. Esimerkiksi koirat näyttävät vihaisena kulmahampaitaan. Nämä keinot ovat hyvin rajalliset verrattuna ihmisen kielenkäyttöön. Tätä rajallisuutta voi havainnollistaa lapsille pyytämällä heitä ilmaisemaan irvistelemällä väitteen, että huomenna on tiistai.

Älykkyyttä yhdessä miettimällä päädytään lopuksi yhteenvetoon, että älykkyys edellyttää ainakin oppimista, ongelmanratkaisukykyä ja kielenkäyttöä. Näiden taitojen avulla älykäs olento kykenee toimimaan muuttuvassa ympäristössä; uudenslaisissa tilanteissa hän voi soveltaa aiemmin opittua ja kielen ansiosta mieleen tallentuu monimutkaisia opittuja asioita, joita voi myös opettaa muille.

Miten älykkyyttä tehdään?

Tekoäly viittaa jo sanana siihen, että älykkyyttä voidaan tehdä. Minkälaista älykkyyttä sitten tehdään? Lapset osaavat varmasti antaa esimerkkejä älykkäistä laitteista: tietokone, kännykkä, robotti-imuri, peruutustutka, shakkipeliohjelma, patterin termostaatti ja niin edelleen. Miten nämä laitteet on saatu toimimaan älykkäästi? Osaavatko ne oppia, ratkaista ongelmia ja käyttää kieltä?

Tekoälysovellusten alkuaikoina noin 100 vuotta sitten ajateltiin, että tietokone ei opi itse mitään, vaan ihmisen on ohjelmoitava sille kaikki sen tiedot ja taidot eli kaikki sen käyttämät käsitteet ja ongelmanratkaisukeinot. Tällä tavalla suurin osa tietokoneohjelmista edelleen toimii. Koodaamista kokeilleet lapset tietävät, miten koodatessa tietokoneelle annetaan käskyjä, jotka ohjelma toteuttaa.

Harjoitus: Ohjelmoidaan robotti

Tietokoneen toimintaa voidaan havainnollistaa leikillä, missä aikuinen esittää robottia, jolle lapset antavat käskyjä jonkin tehtävän suorittamiseen. Tehtävä voi olla vaikka kävely pöydän ympäri tai hymynaaman piirtäminen. Käytettävissä olevat käskyvaihtoehdot voidaan joko määrittellä etukäteen tai lapset saavat itse keksiä käskyt. Nopeasti huo-

mataan, että tarkkojen ohjeiden antaminen ei ole helppoa. Robotti kävelee päin tuolia, jos tuolin kiertämiseen ei erikseen anneta ohjeita!

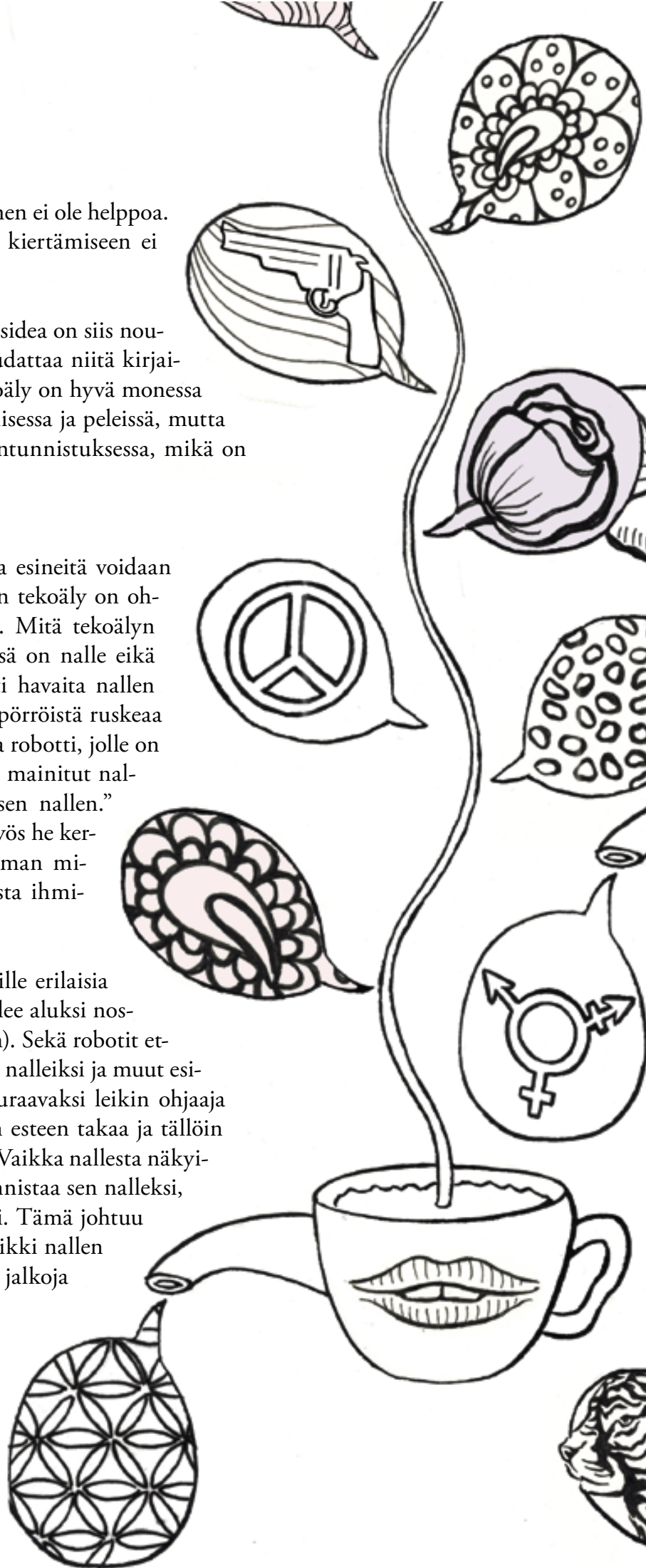
Perinteisen ohjelmoitavan tekoälyn perusidea on siis noudattaa sille koodattuja ohjeita, ja se noudattaa niitä kirjaimellisesti. Perinteinen ohjelmoitava tekoäly on hyvä monessa ihmiselle vaikeassa asiassa kuten laskemisessa ja peleissä, mutta kohtaa se ongelmia esimerkiksi hahmontunnistuksessa, mikä on ihmiselle hyvin helppoa.

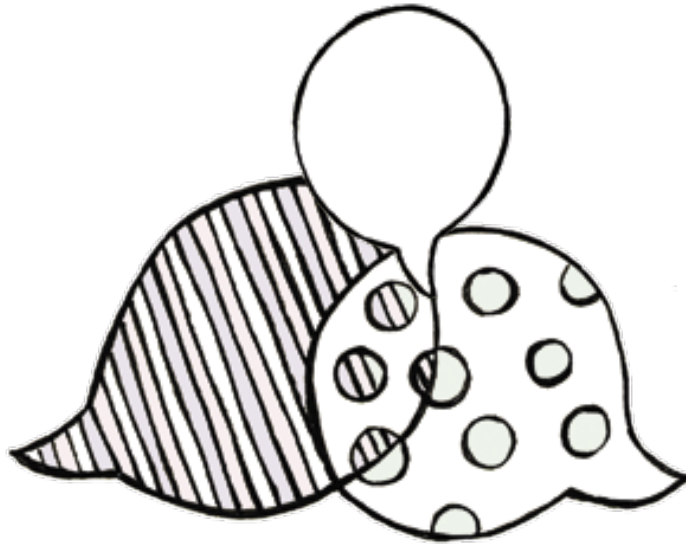
Harjoitus: Nallen tunnistus

Ihmisen ja tietokoneen kykyä tunnistaa esineitä voidaan havainnollistaa leikillä, jossa perinteinen tekoäly on ohjelmoitu tunnistamaan pehmolelunalle. Mitä tekoälyn pitää havaita tietääkseen, että sen edessä on nalle eikä vaikkapa polkupyörä? Sen pitää tietysti havaita nallen pää, vartalo, jalat ja kädet sekä ehkäpä pörröistä ruskeaa turkkia. Osa lapsista voi leikkiä olevansa robotti, jolle on ohjelmoitu ohjelma: Jos havaitset edellä mainitut nallen ominaisuudet, niin ilmoita: ”havaitsen nallen.” Loput lapsista ovat tavallisia ihmisiä. Myös he kertovat, milloin näkevät nallen, mutta ilman mitään erillistä ohjelmointia, koska sellaista ihminen ei tarvitse.

Seuraavaksi leikin ohjaaja näyttää lapsille erilaisia esineitä, kuten leluja ja nalleja (nallet tulee aluksi nostaa esille niin, että ne näkyvät kokonaan). Sekä robotit että ihmiset tunnistavat tietysti heti nallet nalleiksi ja muut esineet erotetaan myös vaivatta niistä. Seuraavaksi leikin ohjaaja laittaa nallen vain kurkkaamaan jonkin esteen takaa ja tällöin vain ihmisten pitäisi havaita se nalleksi. Vaikka nallesta näkyisi vain korvat, niin siitäkin ihminen tunnistaa sen nalleksi, mutta perinteisesti ohjelmoitu robotti ei. Tämä johtuu siitä, että robotin ohjelmassa ei täyty kaikki nallen havaitsemisen ehdot, koska esimerkiksi jalkoja ei näy.

Robottia esittävien lasten voi olla vaikeaa noudattaa ohjelmaansa kirjaimellisesti ja he eivät malta olla huutamatta ”nalle” aina kun ihmisälyllään sellaisen näkevät. Heille voi antaa avuksi

nallen havaitsemiseen vaadittavat piirteet paperilla ja heidän tulee merkitä rasti ruutuun aina kun jokin piirre esiintyy. Nallen saa sitten ilmoittaa näkevänsä vasta, kun kaikki kohdat on rastitettu.

Leikissä huomataan ero ohjelmoidun tekoälyn ja ihmisen älyn välillä. Ohjelmoitu tekoäly on täsmällinen mutta rajattu ja jäykkä. Jossain tilanteissa nämä ominaisuudet ovat eduksi. Esimerkiksi laskimessa oleva ohjelmoitu tekoäly on valtavasti ihmistä parempi laskuissa, koska numerot ovat täsmällisiä ja matematiikan säännöt määrättyjä. Jatkuvasti muuttuvassa ihmisten maailmassa kuitenkin harvat asiat ovat niin järjestyksessä kuin matematiikassa. Ihmiset ovatkin oppineet erilaisia tiedonkäsittelytapoja. Ihmiselle on hyödyllisempää tietää epämääräisemmin, mutta rajattomasti ja luovasti. Lapsetkin tietävät paljon asioita, joita he eivät edes tiedä tietävänsä! Esimerkiksi kaikki tietävät varmasti, että koirat makailevat mieluummin sängyllä kuin etikkapunajuuripurkissa, että kanoilla ei ole ruohopäällysteisiä kaksimetrisiä jalkoja ja että rasiallinen mämmiä painaa yleensä enemmän kuin lapanen ja niin edelleen. Mitä muita tällaisia asioita voi lasten kanssa keksiä? Kaikki nämä asiat tietää, vaikka ei olisi niitä koskaan aikaisemmin miettinyt. Perinteinen ohjelmoitava tekoäly ei voi saavuttaa ihmisen tasoa älykkyydessä, koska kaikkea tällaista ihmisellä olevaa maailmaa koskevaa taustatietoa ei voida ohjelmoida koneelle.

Heikko ja yleinen tekoäly

Perinteisesti ohjelmoimalla voidaan saavuttaa vain niin sanottua heikkoa tekoälyä. Esimerkiksi tehokkainkin laskin, joka laskee monimutkaisia laskuja silmänräpäyksessä, edustaa heikkoa tekoälyä. Tämä saattaa kuulostaa oudolta, mutta kyseinen tekoäly on heikkoa vain suhteessa vahvaan tai yleiseen tekoälyyn. Yleisellä tekoälyllä (AGI = Artificial General Intelligence) tarkoitetaan ihmisen kaltaista älykkyyttä, joka toimii kaikkialla, uusissa ja yllättävissäkin tilanteissa. Heikko tekoäly on usein ihmistä parempi yksittäisillä tehtävälalueilla kuten esimerkiksi matematiikassa tai shakissa, missä kaikki olennaiset muuttujat ja ympäristö voidaan määritellä. Oikeassa maailmassa yleiseen älykkyyteen pystyy toistaiseksi vain ihminen.

Yleinen tekoäly on kuitenkin joidenkin tutkijoiden tavoitteena ja askel sitä kohti on otettu oppivien tekoälysovellusten myötä. Ne eroavat perinteisestä ohjelmitavasta tekoälystä siinä, että oppiville järjestelmille ei tarvitse antaa valmiina kaikkea koodia, vaan ne muodostavat koodia myös itse itselleen. Toisin sanoen tekoälysovellykset oppivat itse sen mitä niiden pitää osata. Oppiakseen ne tarvitsevat paljon niin sanottua syötettä, samalla tavalla kuin ihmisenkin oppiminen vaatii usein paljon harjoittelua ja toistoa. Ihminen on esimerkiksi oppinut tunnistamaan monennäköisiä pörröisiä asioita nalleiksi sen ansiosta, että on pienestä vauvasta lähtien kohdannut paljon erilaisia nalleja ja nallejen kuvia. Näistä yksittäisistä havainnoista on pikkuhiljaa mieleen muodostunut nallen idea.

Harjoitus: Uuden käsitteen oppiminen

Oppiva tekoäly oppii tunnistamaan esineitä samalla tavalla kuin ihminen. Sille annetaan opetusvaiheessa paljon kuvia siitä mitä sen pitää oppia tunnistamaan ja näistä kuvista se muodostaa ikään kuin teorian siitä mitä kuvissa esiintyy. Tällaista oppimista voidaan havainnollistaa leikillä, missä ohjaaja esittelee muovailuvahasta muovailemansa olion, jonka kertoo olevansa hemppa. (Hempan voi myös piirtää paperille.) Sitten hän esittelee lisää erilaisia hemppoja (joilla kaikilla on tietyt piirteet, mutta värit, koot ja pintakuvioinnit vaihtelevat.) Mitä luulet, kuinka paljon erilaisiin hemppoihin pitää tutustua, ennen kuin pystyy erottamaan hempan muiden muovailuvahaolioiden seasta? Lapsia voi pyytää myös itse muotoilemaan muovailuvahasta hempan tai keksimään itse oman olionsa, jonka tunnistamisen opettaa muille.

Oppiva tekoäly on ohjelmitavaa tekoälyä parempi nimenomaan esineiden ja asioiden tunnistamisessa, koska oppivalle järjestelmälle ei tarvitse yrittääkään laatia kattavaa piirrelistaa, vaan sen sijaan sille tarjotaan vain suuri määrä esimerkkejä siitä mitä sen pitäisi tunnistaa. Oppiva tekoäly on nykyään jopa ihmistä parempi tunnistamaan tiettyjä asioita kuvista ja videoista. Ihmisenkaltaiseen havaitsemiseen se ei kuitenkaan vielä pysty.

Onko tekoäly samanlaista kuin ihmisten äly?

Jos tulevaisuudessa tekoäly kykenee yleiseen älykkyyteen niin silti voidaan kysyä, onko sen älykkyys samanlaista kuin ihmisellä. Tätä kyseenalaistamista voidaan havainnollistaa kiinaa osaavan robotin avulla. Robotti on versio **Ned Blockin**¹ puuttuvan kvalian argumentista ja **John Searlen** kiinalaisen huoneen ajatuskokeesta.

Harjoitus: Kiinaa osaava robotti

Robottia varten tarvitaan pahvilaatikko, jolle voi piirtää silmät ja suun. Pahvilaatikon kummallekin ”ohimolle” leikataan pienet raot, joihin mahtuu työntämään paperilapun. Pelkkä pahvilaatikko rakojen kanssa riittäisi, mutta lapset liittävätkin enemmän älykkyyttä laatikkoon, jos siitä tekee robotin näköisen. Robotin lisäksi tarvitaan kaksi paperilappua, joilla on kiinankielistä kirjoitusta, pieni vihko, jonka yhdelle aukeamalle kirjoitetaan samat kiinankieliset kirjoitusmerkit kuin mitä paperilapuilla on sekä pieniä nukkeja, kuten esimerkiksi legoukkoja.

Lapsille väitetään, että tämä pahvinen robotti osaa kiinaa. Se todistetaan seuraavasti: Näytetään kaikille paperilappua, jossa on kiinalaisia kirjoitusmerkkejä. Kerrotaan, että lapussa on kysymys kiinan kielellä. Annetaan lapsen työntää lappu robotin pään sisään ja pään toiselta puolelta vedetään raosta ulos toinen lappu, jossa on toisenlaisia kiinankielisiä kirjoitusmerkkejä. Yhdessä hämmästellään, että lapussa on kysymykseen oikea vastaus! Halutessaan voidaan syöttää robotille vielä toinenkin kiinankielinen kysymys, johon taas saadaan oikea vastaus. Robotti näyttää osaavan vastata oikein kysymyksiin ja vaikuttaa siis ymmärtävän kiinaa. Mutta sitten nostetaan robotin pää irti ja pään sisältä paljastuu joukko pikku-ukkoja kirjan kanssa. Kerrotaan, että robotin vastaukset olivatkin näiden pikkumiesten ja heidän ohjekirjansa ansiota. He ovat tanskalaisia (jos ovat legoukkoja!) ja kukaan heistä ei ymmärrä kiinaa, mutta heillä on käytössään kattava ohjekirja, johon on merkitty oikeat vastaukset kaikkiin mahdollisiin kysymyksiin. Pikku-ukot ottivat siis vastaan robotin päähän työnnetyn lapun, etsivät kirjastaan kyseisen kirjoitusmerkin ja kirjoittivat siihen liittyvän vastauksen toiselle lapulle ja työnsivät sen sitten robotin pään toiselta puolelta ulos. Ulkoapäin vaikutti, että robotti ymmärtää kiinaa, mutta lähempi tarkastelu paljasti, että kyseessä oli vain merkkien mekaaninen käsittely ilman ymmärrystä siitä, mitä merkit tarkoittavat.

Tällaiseen ajatuskokeeseen vedoten Ned Block ja John Searle ovat esittäneet, että tekoälysovellusten äly ei voi vastata ihmisen älykkyyttä, koska tekoäly koostuu ennalta määriteltyjen osatekijöiden yhdistelemisestä ilman todellista ymmärrystä osatekijöiden merkityksistä. Tämä kritiikki on esitetty aikoinaan perinteistä ohjelmoitavaa tekoälyä vastaan, mutta koskee myös oppivia järjestelmiä, koska oppivatkin järjestelmät voidaan nähdä yhdistelevän merkityksettä merkkejä tiettyjen sääntöjen mukaan. Ihmiselle

1) Ned Block ”Troubles with Functionalism” Teoksesta Perception and Cognition, C.W. Savage (toim.), University of Minnesota Press, 1978.

puolestaan merkit nimenomaan merkitsevät jotain. Lisäksi ihmisen mielentiloihin ajatellaan yleisemmin liittyvän sellaisia laadullisia ominaisuuksia, mitä koneella ei ole. Mielentilat ”tuntuvat” meistä joltakin. On esimerkiksi erilaista ajatella vaaleanpunaista väriä kuin ajatella vastaleikatun ruohon tuoksua. Lasten kanssa voidaan yrittää tavoittaa näitä laadullisia ominaisuuksia miettimällä ensin erilaisia aistikokemuksia. Niihin on helppoa liittää mielessään tiettyjä laatuja vaikka niitä ei olekaan helppoa kuvailla sanallisesti. Esimerkiksi suklaan maistaminen tai uimahallin laattalattian tunteminen paljaiden jalkojen alla. Seuraavaksi voidaan yhdessä miettiä liittyykö aistikokemusten lisäksi myös muihin mielentiloihin laadullisia ominaisuuksia. Esimerkiksi ”tuntuuko” erilaiselta ajatella $2+2=4$ kuin $2+2=5$? Lapset kuvittelevat mielessään ehkä vain numeroita ja sitä miltä ne näyttävät, mutta se ei ole tarkoitus. Mielentilojen laadullisten piirteiden tavoittaminen ei ole helppoa, varsinkin kun ne ovat jokaiselle erilaisia.

Lopuksi

Lopuksi voidaan todeta, että tekoäly ei ole vielä lähelläkään ihmisen älyn tasoa yleispätevyyden osalta, vaikka monilla osa-alueilla se on jo paljon tehokkaampaa. Lasten kanssa voidaan yhdessä iloita siitä, miten erinomaisen hienosti heidän oma älynsä toimii ja muistuttaa pitämään siitä huolta treenaamalla sitä, eli opettelemalla uusia asioita ja lisäksi syömällä terveellisesti ja nukkumalla riittävästi.

Kirjoittaja

Sirkku Tahvanainen, FM, on mielenfilosofiasta ja tekoälystä kiinnostunut koodikoulu-yrittäjä ja koodausopettaja.

Lähteet

Ned Block ”Troubles with Functionalism” Teoksesta *Perception and Cognition*, C.W. Savage (toim.), University of Minnesota Press, 1978.

John Searle *Minds, Brains and Science: The 1984 Reith Lectures*, Harvard University Press, 1984.

Lue lisää tekoälystä esimerkiksi täältä: <https://www.tekoalyaika.fi/>

Akseli Huhtanen

9. Itsearviointi ja yhteenvetäminen

Filosofialle on aina tyypillistä reflektio eli filosofi ei pelkästään ajattele ja tutki mielessään *asioita* vaan myös ajattelee ja tutkii *omia ajatuksiaan*. Myös lasten kanssa filosofoinnissa on tärkeää varata aikaa sen ajattelemiseen, miten ryhmä on ajatellut ja keskustellut. Oman ajattelun ajattelemisen saattaa olla lapsille uutta, mutta usein tosi hauskaa. Toisaalta päivän anti on sisällöllisestikin hyvä vetää yhteen, jotta osallistujille muodostuisi selkeä mielikuva, mitä varsinaisesti on käsitelty.

Kuten kaikki P4C-toiminta, myös arviointikeskustelu on hedelmällisintä silloin kun osallistujien keskuudessa vallitsee myönteinen ilmapiiri, missä kaikkien näkemykset hyväksytään ja osallistujat kokevat mielipiteensä arvokkaiksi. Jäljempänä esitellyt arviointikortit ovat yksi keino suunnata keskustelua kohti ryhmän keskinäistä kunnioitusta ja yhteisiä keskustelun taitoja.

Arviointi voi kohdistua käsiteltyihin aiheisiin ja sieltä voidaan nostaa esiin esimerkiksi kysymyksiä jotka jäivät mieleen. Tällöin kyse on ennen muuta yhteenvetämisestä. Toisaalta loppukeskustelun kenties filosofisin ja reflektiivisin anti kohdistuu ryhmän toimintaan ja sen jäsentenväliseen yhteistyöhön.

Alla esitellään kaksi menetelmää, joiden avulla voidaan vetää yhteen ja arvioida päivän keskustelua.

Kysymysdiplomit

Kun kyse on kertaluontoisesta tai päättyvästä toiminnasta voidaan osallistujat palkita diplomilla, jota samalla voidaan käyttää kiinnittämään huomiota erityisesti esitettyihin kysymyksiin - vastausten sijaan.

Kysymysdiplomin idea on yksinkertainen: Lapsi saa diplomin, johon kirjoitetaan hänen oma nimensä sekä kysymys, joka tänään oli hänelle mielenkiintoisin tai mieleenpainuvien. Diplomin ansiosta lapsi voi jatkaa keskustelua ja aiheen käsittelemistä kotonaan näyttäessään sitä perheelleen. Diplomeita varten voidaan tehdä valmiit pohjat tai jokainen voi askarrella omansa itse.

Diplomi voi olla esimerkiksi tällainen:

Diplomi

on osallistunut _____.____.2____ lasten filosofiakerhoon,
ja pohtinut siellä erityisesti kysymystä:

Arviointikortit

Arviointikortit ovat erityisesti ryhmän toiminnan itsearviointiin soveltuva väline. Ryhmä voi niiden avulla arvioida yhdessä omaa keskusteluaan, ajatteluaan ja edistymistään. Ohjaaja voi käyttää joko alla olevia valmiita kortteja tai tehdä omansa itse laatimiensa keskustelun sääntöjen pohjalta. Itse tehdyissä korteissa siis jokainen yhdessä sovittu sääntö vastaa yhtä korttia.

Alla oleviin arviointikortteihin on kirjattu yhdeksän tutkailevan, filosofoivan yhteisön hyvettä: silmiin katsominen, kuuntelu, kaikkien mukana pitäminen, puheenvuorojen antaminen, kompromissien teko, osallistuminen, mukaanottaminen, kohtelias käytös, rauhallisesti puhuminen ja muiden ehdotuksiin suostuminen.

Korttien käyttö

Kerhon, leiripäivän tai muun filosofointituokion loppuvaiheessa, käytyjen keskustelujen jälkeen, on aika istahtaa vielä kerran alas käymään arviointikeskustelu omaan toimintaansa. Arviointi kohdistuu aina ryhmän yhteiseen toimintaan, ei koskaan yksilöihin. Arviointikortit ovat tämän keskustelun apuväline.

Kortit levitetään ryhmän eteen esimerkiksi lattialle, pöydälle tai magneeteilla taululle. Ohjaaja ottaa yksi kerrallaan yhden kortin käsittelyyn, kysyen ryhmältä, onko ryhmä mielestään toiminut tänään kortissa kuvatulla tavalla. Esimerkiksi ”olemmeko tänään muistaneet antaa puheenvuoron kaikille?” tai ”olemmeko katsoneet toisiamme silmiin puhuessamme?”. Ryhmä ilmaisee mielipiteensä joko keskustelun tai vaikkapa peukuäänestyksen kautta. Ohjaajan tehtävä on kannustaa ryhmää lempeään itsekkriittisyyteen. Hän voi nostaa esiin esimerkkejä ja vastaesimerkkejä ryhmän toiminnasta päivän aikana, ja kannustaa myös osallistujia siihen.

Kun kaikki kortit on käyty läpi, ohjaaja vetää yhteen päivän toiminnan. Voidaan katsoa, montako korttia kaikista on ansaittu, ja esimerkiksi verrata sitä edelliseen kokoon-

tumiseen. Parantamisen varaa kannattaa aina tuoda ilmi, mutta myös kehua ryhmää ansiokkaasta ja muita kunnioittavasta toiminnasta esimerkkien avulla. Ryhmän ”tienaamat” kortit voidaan kirjata muistiin.

Kuva: Filo ry:n päiväleirillä vuonna 2017 tehdyt arviointikortit. Voitte valmistaa omat arviointikortit tällä sivulla olevien esimerkkikorttien pohjalta. Sivulta www.filory.fi/materiaalit, löytyy myös valmiita arviointikortteja.

Arviointikorttipohja

Puhutaan rauhallisesti	Suostutaan muiden ehdotuksiin	Tehdään kompromisseja
Kaikki osallistuvat	Kuunnellaan muita	Katsotaan silmiin kun puhutaan
Jaetaan puheenvuoroja	Pidetään kaikki mukana	Käyttäydytään kohteliaasti

Litteet

Liite 1:

Filosofointisession suunnitelmapohja

Aihe:		
Ryhmä ja ikä:	Käsiteltävä teema:	
Oppimistavoitteet:	Ryhmätavoitteet:	
Ohjaavia kysymyksiä:		
Materiaalit:	Muistettavaa:	
Toiminta:	Materiaali:	Aika
Aloitus		
Virike		
Kysymysten asettaminen		
Dialogi		
Toiminta		
Itsearviointi		

Liite 2:

Virikelistä

Koonnut: Filo ry:n työryhmä: Else Turunen, Emilia Lehtinen ja Elise Liikala

Kirjakklassikoita lapsille ja varhaisteineille

Jostein Gaarder:

Appelsiinityttö

Enkelimysterio

Pasianssimysteerio

näistä kaikista kirjan keskellä olevia lukuja, yli 8-vuotiaille ohjaajan kanssa, muuten yli 10-vuotiaille

Tove Jansson:

Muumipeikko ja taikurin hattu, koko kirja

Kirjatärppejä 5-9-vuotiaille lapsille

Katri Kirkkopelto: *Molli*.

Kirja ystävydestä, yksinäisyydestä ja rohkeudesta asettaa itsensä alttiiksi tutustumisessa toiseen.

Kirjaan sisältyy myös opasvihkonen, jonka avulla voi opetella tunnetaitoja päiväkodissa tai koulun alaluokilla. Katso myös Kirkkopellon muut ihastuttavat kirjat: *Piki* sekä *Molli ja Kumma*.

Oscar Wilde: *Ovela ystävä*

Mitä ystävä ei saa tehdä? Milloin on parasta pitää puoliaan? Entä lopettaa ystävyys?

Ronald Dahl: *Ovela Kettu*.

Joskus halut ja tarpeet ovat ristiriidassa. Miten niitä kannattaisi ratkoa? Millaiset seuraukset ovat kohtuullisia, oikeassa suhteessa tekoon?

Oscar Wilde: *Itsekäs jättiläinen*: Pitääkö omistamiaan asioita pitää aina vain itsellään?

Milloin omastaan kannattaa tinkiä toisten hyväksi? Millainen ihminen on itsekäs?

Laura Overdeck: *Bedtime math* -kirjasarja (englanniksi): loogisen ajattelun taitoja niin hauskesti, että lapsi haluaa joka ilta jonkin tehtävän. bedtimemath.org

Astrid Lindgrenin *Veljeni Leijonamieli* voi jotakin lasta ahdistaa, mutta kuolemasta kovasti kyselevälle se voi tarjota tavan käsitellä asiaa kirjan hahmojen kautta.

Richard Bachin *Lokki Joonatan* taas petaa keskustelua vapaudesta ja leikillisyydestä elämässä isomman lapsen kanssa.

Aisopoksen tarinoissa on aina jokin moraalinen opetus. Hieman vanhemman lapsen (noin yli 8) kanssa voi keskustella mikä se on ja miksi antiikin aikaan on ajateltu niin. Miten nykyisin ajateltaisiin?

Ann Margaret Sharp: *Nukkesairaala*

Santtu kertoo tärkeät asiansa Ullalle. Ja Santtu pitää hyvää huolta Ullasta. Ei sillä kai ole väliä, että Santtu on ihminen ja Ulla nukke. Mutta aika paljon sitä eroa saa pohtia ja selittää muillekin.

Marie-France Daniel ym. *Matildan ja Taavetin matemaattiset seikkailut* ja *Matildan ja Taavetin seikkailut tieteen maailmassa*. Teokset on suunnattu 9–13-vuotiaille.

Nuorille

Roger Pol-Droit: *Kuori omena päässäsi: 101 arjen filosofista harjoitusta*. (101 expériences de philosophie quotidienne, 2001.) Suomentanut Tiina Arppe. Helsinki: Tammi, 2002. Lyhyitä proosatekstejä, jotka todella laittavat ajatukset liikkeelle!

Ermanno Bencivenga: *Olipa toisen kerran*

Mitä tapahtuu, kun kirjanmerkki kyllästyy olemaan kirjanmerkki? Miten ihmisille käy, kun asiat tulevat hulluiksi? Ermanno Bencivengan oivalluttavat sadut sopivat sekä lapsille että aikuisille.

Kuvataidetta kaiken ikäisille

WikimediaCommonsista löytyy runsain mitoin erilaista kuvataidetta, mutta myös musiikkia, kirjallisuutta, valokuvia, jne., jotka soveltuvat filosofisen keskustelun inspiraatioksi.

Tutustu esimerkiksi seuraaviin kuvataideteoksiin, jotka soveltuvat eri ikäisille:

Cassat Mary *Fitting* vuosilta 1890-1891

https://en.wikipedia.org/wiki/File:Brooklyn_Museum_-_The_Fitting_-_Mary_Cassatt_-_overall.jpg

Doesburg Theo Van *Composition VIII (The cow)* noin vuodelta 1918

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Theo_van_doesburg_de_koe.jpg

Klee Paul *Gauze* vuodelta 1935

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Drawn_One.JPG

Klimt Gustav *The Kiss* vuodelta 1907-1908

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Klimt_-_Der_Kuss.jpeg

Morisot Berthe *Woman and child on a balcony* vuodelta 1872

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Berthe_Morisot_001.jpg

Stettheimer Florine *Heat* noin vuodelta 1919

https://en.wikipedia.org/wiki/File:Brooklyn_Museum_-_Heat_-_Florine_Stettheimer_-_overall.jpg

Saifudinov Anvar *An angel with a hand bell* vuodelta 2015

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Anvar_saifutdinov_An_angel.jpg

Redon Odilon *Flower clouds* vuodelta 1903

<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Redon.flower-clouds.jpg>

Tuntematon *Mongolian Thangka Painting* vuodelta - [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Begtse_\(Mongolian_Thangka_Painting\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Begtse_(Mongolian_Thangka_Painting).jpg)

Vincentz Frank valta/pakolais/sota -teemainen seinämaalaus: *Mural in Son Servara* arviolta vuodelta 2009

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Son_Servera_12_ies.jpg

Nykykirjallisuutta ja muita sytyttäviä virikkeitä nuorille

Teksti: Else Turunen

Nykykirjallisuus, -taide ja videot tarjoavat valtavasti keskusteluvirikkeitä nuorille. Klassikoista on moneksi, mutta myös nykykirjallisuudesta voimme löytää tunteita herättäviä ja samaistuttavia tarinoita, joiden pohjalta katsomuksellisista, filosofisista tai eettisistä kysymyksistä on helpompi jutella. Tässä vinkkejä nuorille ja nuorille aikuisille.

Leena Krohn: *Valeikkuna*

Kirjan päähenkilö pitää vesitankista käsin filosofin vastaanottoa. Maailma työntää ihmisiä eskapismiin. Kysymys, kuinka erottaa aito keinotekoisesta, valhe todesta tai uni valveesta, toistuu eri tavoin filosofin vastaanotolla. Kirjassa on lyhyitä kappaleita ja monesta saisi hyvän pätkän virikkeeksi filosofiselle keskustelulle.

Leena Krohnin kirjallisesta tuotannosta on tehty myös kaksi akateemista tutkielmaa.

”Nuori mies työntyi kelluntatankkiini ja tervehtimättä, ensimmäisiksi sanoikseen, huomautti: – Aion lähipäivinä tappaan itseni, luultavasti jo huomenna.”

Nuorestä miehestä olemassaolossa ei ole mitään mieltä.

– Karman pölyä -kappaleen alku.

Audrey Magee: *Sopimus*

Ihokarvat nostattava kuvaus tavallisista saksalaisista toisen maailmansodan aikaan. Magee kuvaa vetävästi, kuinka keskiluokka vaipui välinpitämättömyyteen ja keskittyi omiin asioihinsa. Toisaalta kirjan sotakuvaukset saksalaisten rivisotilaiden olosuhteista Venäjällä talven saapuessa antavat realistisen oloisen kuvan siitä mitä sota on.

Keskiluokkaista Katherinaa ei juuri kiinnostanut, mistä heille saatiin uusi koti. Antoihan sen korkea-arvoinen perhetuttava.

”Onpa kaunista”, sanoi Katherina.

”Vihdoinkin”, sanoi rouva Spinell. ”Kunnollinen koti.” ... (naiset availevat kaappien ovia ja ihailevat pehmeitä pyyhkeitä.)

”Heillä oli kaikkea”, sanoi Katharina.

”Kun meillä ei ollut mitään”, sanoi rouva Spinell.

– Luvun 6 kolmannelta aukeamalta.

Sotakuvausta, esimerkiksi luvusta 17 tai 43 tai 47.

Miehet löytävät suojaa tavaratalon kellarista:

”Kellarin pimeyttä hälvensivät kynttilät ja öljylamput. Satoja riutuneita miehiä makasi siisteissä riveissä, kasvot kuihtuneina, katse kaukaisuudessa. ”Onko tämä ruumishuone?” sanoi Faber. ...

”Huone löyhkäsi ulosteilta ja tartuntataudeilta, kuolioon joutuneelta lihalta.”

– Kappaleesta 47.

Jussi Valtonen: *He eivät tiedä mitä tekevät*

Päähenkilö Joen teini-ikäinen tytär Rebecca saa ”ystäviltään” kokeiltavakseen uuden iAm-laitteen, joka on elektrodien välityksellä suoraan yhteydessä käyttäjän aivokuoreen. Koukuttavan laitteen avulla voi lukea sähköposteja kadulla kävellessään ja katsella elokuvia suoraan näkökentästä hölkätessään. Myös virtuaalikokemukset, kuten seksi, ovat laitteella hyvin todentuntuiset.

”Hänen tyttärestään oli kotona paikalla pelkkä kuori. Ja oli ilmeisesti paras tottua siihen, Joe oli tajunnut kuunnelleensa professoreita, että niin olisi pian kaikista muistakin.” – s. 239 / Tammi 2014 / Kappaleessa: Tulevaisuus on lapsissa.

Don De Lillo: *Nolla kelviniä*

Eletään maailmassa, jossa kuolemattomuuden tavoittelu on edennyt hieman nykyistä pidemmälle: syväjäädystekniikan avulla parantumattomasti sairaita jäädytetään odottamaan seuraavaa elämää.

Huikkea ja filosofinen romaani ihmisyydestä, kuoleman merkityksestä elämälle ja ihmisen identiteetistä. Ottaako tiedeuskonto pelastusta kaipaavien parissa uskonnon paikan?

”Mahdollistaako uusin tekniikka sen, että aivot toimivat myös yksilötasolla? Sen kanssa te ehkä joudutte vastatusten. Tietoisen mielen...

Persoonana on naamio, keksitty hahmo niissä sotakuisissa draamoissa joista elämänne koostuu. Naamio putoaa ja persoona muuttuu teiksi sanan aidoimmassa merkityksessä. Kaikki yhtä. Itse. Mikä on itse?” – s. 68-69 / Tammi 2017.

Paul Kalanithi: *Henkäys on ilmaa vain*

Paul Kalanithi opiskeli kirjailijaksi, koska halusi ymmärtää elämää. Hän halusi tietää, missä biologia, moraali, kirjallisuus ja filosofia risteävät. Hän lähti opiskelemaan lääkäriksi ja erikoistui neurokirurgiksi. 36-vuotiaana hänellä todettiin keuhkosityöpä. Paul oppi ymmärtämään, miten sairaus vaikuttaa identiteettiin ja oivaltaa, että henkisiä ilmiöitä ei voi selittää vain luonnontieteellä.

”Kun päivät muistuttavat toisiaan, aika alkaa tuntua seisahtuneelta. Nykyisin aika ei niinkään tunnu kellon tikitykseltä vaan olotilalta. Minut valtaa raukeus. Avoimuuden tunne. Kun kirurgina keskityin leikkaussalissa potilaaseen, saatoin pitää kellon viisareiden asentoa mielivaltaisena, mutta en koskaan pitänyt sitä merkityksettömänä. Nyt kellon aika ei merkitse mitään, eikä juuri viikonpäiväkään.”

– Katkelma sivulta 180 / Bazaar 2016.

Mikä elämässä on tärkeää? Jos tietäisit eläväsi vain vuoden, miten sen käyttäisit? Miten koemme identiteettimme erilaisissa elämäntilanteissa? Millainen on arvokas elämä? Arvokas kuolema? Mitä on olla ihminen? Miten koemme ajan? Esimerkiksi näihin kysymyksiin voi sytyttää tämä romaani.

Kirjan traileri löytyy Youtubesta: *When breath becomes air*

Katso myös Stanfordin yliopiston lyhyt video: *A Strange Relativity: Altered Time for Surgeon-Turned-Patient*

Sylvain Neuvel: *Uinuvat jättiläiset*

Maanpinnan alta paljastuu valtava valoisa hohtava metallinen käsi. Pian niitä löytyy lisää ja niiden aktivoituminen liittyy radioaktiiviseen aineeseen argoniin. Nuorena monttuun käden päälle tipahtanut Rose lukee itsensä tutkijaksi ja perustaa aikuisena tutkimusryhmän. He löytävät lisää metallisia ruumiinosia eri puolilta maailmaa.

”Vain kahdeksan ihmistä kuoli sinä iltana. Niin minulle kerrottiin. Useimmat olivat ilmeisesti rynnänneet ulos, kun maa alkoi vavahdella. Vain kahdeksan.. Painoin nappia neljän ja puolen kilometrin päässä, ja tapoin kahdeksan ihmistä.”

... Hän uskoo yhä, että tästä kaikesta voi syntyä jotain hyvää. Tunnen sen. .. Hän on vilpittömästi sitä mieltä, että opimme jotain, mikä auttaa ihmisiä.”

– s.64, kappaleessa Kansio nro 031 / Like 2017.

Millaisia uhrauksia tieteen nimissä voi tehdä? Millaisia riskejä tieteen edistymiseen voi liittyä? Millaisia riskejä on eettistä ottaa?

John Williams: *Stoner*

Viiltävän kauniisti kirjoitettu tarina aivan tavallisen yliopisto-opettajan elämästä. Missä määrin olemme vapaita valitsemaan elämämme kulun? Miten erottaa, milloin kannattaa olla tyytyväinen siihen mitä on ja milloin riskeistä tai uhrauksista huolimatta valita uusi suunta elämälle?

Kappaleen 13 alku (Bazar 2015) kertoo rakkaudesta. Mitä se on? Kertomuksen jatkossa on seksuaalisuutta, mutta rakkaudellisesti, hyvänä seksuaalikasvatuksena ja vastapainona pornon antamalle kuvalle.

”William Stoner oli oikein nuorena luullut rakkauden täydelliseksi olemassaolon tilaksi, jonka ihminen saattoi saavuttaa, jos hänellä oli onnea. Kypsemällä iällä hän oli

tullut siihen käsitykseen, että rakkaus oli valeuskonnon taivas, jota kohden tuli tähytystä huvittuneesti epäillen..”

Karl-Ove Knåusgard: *Taisteluni, neljäs kirja (nuoruus)*

Karl Ove Knåusgård kertoo nuoruudestaan norjalaisessa pikkukaupungissa niin että sukat saattavat heilua jaloissa. Kirja on täynnä nuoruuden elämänpaloa, epävarmuutta, hämmennystä ja unelmia.

”Mitä pidempi aika kului ennen kuin pääsin kenenkään kanssa sänkyyn, sitä enemmän minua pelotti. Melkein kaikista muista ongelmistani olin voinut puhua jonkun kanssa ja keventää sydäntäni, mutta tätä en voinut sanoa ikinä, en kenellekään, en missään tapauksessa..” – s. 85–88 / Like 2014.

Seksuaalikasvatus: Nuoret voivat miettiä ryhmissä, miten seksistä on fiksumpaa puhua. Millä tyylillä? Kenen kanssa? Missä menee yksityisyyden raja? Mitä tarkoittaa toisen kunnioittaminen?

Jukka Laajarinne: *Pinnan alla pimeä*

Psykologinen trilleri, jossa todellisuus, myytit ja alitajunnan ilmiöt sekoittuvat.

Tapauskertomuksissa on paljon filosofista ja psykologista tietoa. Katso esimerkiksi Haamuraaja tai Paha setä -kappaleet. Esimerkiksi meemeistä, trolleista tai massahysteriasta keskusteluun voi virittää kappale kirjan alussa (n. s.47) joka alkaa sanoilla Doris Lumme. (Atena 2017.)

*”Päihtymys ja väsymys ovat keskeisiä suggestioille herkistäviä tekijöitä, massatapah-
tummat vaarallisimpia joukkohysterian puhkeamistilanteita, tiedotusvälineet keskeisiä leviä-
miskanavia, olennaisia riskitekijöitä kaikki.”*

Huomaa myös esseekokoelma *Tiloissa*.

Esseissä Laajarinne pohtii mielen, kehon ja ympäristön suhdetta. Mikä tekee paikasta erityisen? Mitä eroa on matkanteolla ja siirtymisellä? *”Paikka on sinussa yhtä paljon kuin sinä paikassa.”*

*”Meidän on toisinaan aiheellista poiketa tutuilta poluiltamme, sillä vieraassa ympä-
ristössä näemme enemmän, tiedostamme enemmän ja elämme enemmän.”*

– Kappaleesta Sivupoluilla (Atena)

Ian McEvans: *Ikuinen rakkaus*

Alussa on isä, poika ja kuumailmapallo. Puuskissa yltyvä tuuli ja vaaratilanne. Kirjassa Ikuinen rakkaus Ian McEwan kuvaa vaikuttavasti eettisen dilemman, jossa joukkio paikalle sattuneita ihmisiä pyrkii pitelemään kuumailmapalloa maassa roikkumalla sen köysissä. Pallossa istuu peloissaan pieni poika. Ihmisten paino riittää juuri ja juuri - vai riittääkö? Sitten joku irrottaa otteensa, ja toinen... Lopulta köysien varassa ilmaan kohoaa yksi mies, jonka ote lopulta irtoaa.

”Sitten ankkuri lennähti ilmaan roiskien multaa ympärilleen, ja pallo koreineen tempaantui irti ja kohosi noin kolmen metrin korkeuteen. Poika kaatui taas selälleen ja katosi näkyvistä.” – Kirjan alku, s. 17 / Otava 2010.

Sadie Jones: *Kotiinpaluu*

Lewis menettää äitinsä traagisesti ollessaan pieni poika. Hän epäonnistuu yrittäessään pelastaa tämän hukkumiselta. Tunnekyllä isä ei pysty häntä lohduttamaan, eikä kukaan vakuuta, ettei äidin kuolema ollut pojan syy. Lewis kasvaa säilöen pahan olon sisäänsä. Nuorena hän tuntee olevansa hukassa ja ulkopuolinen ja tekee tyhmyyksiä - vapaasta tahdostaan vaiko olosuhteiden ohjaamana? Mitä sisäinen häpeä voi tehdä ihmiselle? Miksi kukaan haluaisi satuttaa itseään? Miten sen voi estää?

Romaanin pohjalta on tehty myös televisiosarja.

”Lewis oli pelästynyt sitä että oli noin vain ottanut isänsä partaveitsen ja viiltänyt käsivarttaan. Hän lupasi itselleen ettei tekisi sitä uudestaan. Häntä huolestutti se että viiltely oli tuntunut niin hyvältä; se oli äärimmäistä ja paljon pahempaa kuin mikään mitä hän oli aiemmin tehnyt.” – Toinen osa, viides luku / Otava 2016.

Ben Kalland: *Vien sinut kotiin*

Hieno esikoisromaani kertoo sisarrakkaudesta, jonka päähenkilöt vain ovat sattuneet syntymään Jehovan todistajien uskonnolliseen perheeseen. Uskonto vaikuttaa heidän vapauteensa ja valintoihinsa. Alussa on hyvin vaikuttava kohtaaus, jonka seurauksena yksi henkilö kuolee jään alle. Milloin kosto on oikeutettua? Onko koskaan?

Toisaalta kirjan avulla voi virittäytyä puhumaan myös omaa ajattelua muokkaavasta uskonnollisuudesta. Kohtaus kirjan alkupuolelta:

”Ellen piti hienoista ja koristeellisista taloista. Me kävelimme Marjaniemessä ja Tammisalossa ihailemassa merenrantataloja, joiden pihoidella oli uima-altaita ja rannoissa omia laitureita, hän varasi milloin minkäkin talon itselleen Harmagedonin jälkeen.” — (Atena 2017)

Affinity Konar: *Elävien kirja*

12-vuotiaat kaksossiskot Pearl ja Stasha joutuvat Auschwitzissä tohtori Mengelen tutkimusmateriaaliksi. He tekevät sopimuksen: toisen on muistettava menneisyys ja toisen keskityttävä tulevaisuuteen. Romanin puitteet ovat kaameat, mutta kirjailija osaa kertoa lasten arjesta ja ajatuksista huikean kauniisti. Kirja tarjoaa vaikuttavaa materiaalia, jonka virittämänä voi pohtia elämän kauneutta, toivoa tai toisen ihmisyiden kieltämistä.

Eräessä kohtauksessa Stasha näkee vahingossa rivistön Mengelen irrottamia silmiä. Häntä kehoitetaan puhumaan niistä kovakuoriaisina.

”Halusin matkustaa maailman halki, mereltä vuorille ja takaisin, ja tuoda heille esineen, eläimen, maiseman, instrumentin, ihmisen - mitä tahansa mikä vakuuttaisi heidät siitä, että vaikka väkivalta ruhjoi maailmaa, jäljellä oli kauneus, ja se muisti heidät vielä.”

Tajutessaan asian mahdottomuuden Stasha-tyttönen antaa silmille ainoan, minä saattaa: kyyneseen, joka vierii hänen poskelleen.

– s. 74, kolmas luku / WSOY 2017.

Kokeile filosofista sarjakuvaa lukiolaisille?

Apostolos Doksiadis ja Khristos H. Papadimitriou, Kuvittaneet: Alekos Papadatos ja Anne di Donna: *Logicomix: Nerouden ja hulluuden rajalla* (2009).

Lissu Lehtimaja: *Levinasin kasvot* (Like 2008).

Neil Gaiman: *Coraline* (Otava 2003), myös sarjakuvana piirtäjä P. Craig Russellin työstämänä (Egmont 2009).

Ville Tietäväinen: *Näkymättömät kädet* (WSOY 2011).

Katja ja Peik Lehtonen: *Lennart* (Like 2015) - mustaahuumoria ylivarovaisuudesta ja vanhempien ylihuolehtivaisuudesta.

Videoita

Kiinalaisella nykytaiteilijalla **Ai Weiweillä** vaikuttava video totalitarismista, *Dumbass*: <http://aiweiwei.com/mixed-media/music-videos/dumbass/index.html>

Netflixin *Blackmirror*-sarja kuvaa laadukkaasti lähitulevaisuuden teknologiadystopioita. Jaksot *Nosedive*, *Sagramento*, *Metalhead* ja *The Entire History of You* soveltuvat erityisen hyvin filosofisen keskustelun pohjaksi.

Virtuaalitodellisuusnarkomaaneista löytyy palkittu video Vimeossa *Uncanny Valley*: <https://vimeo.com/147365861>

Musiikin ja visuaalisten rinnastusten avulla maailman ilmiöitä esittelevä **Ron Fricken** ja **Mark Magidsonin** *Samsara*-dokumentti on valittu yhdeksi maailman kauneimmista elokuvista. Sisällöllisesti moniulotteinen dokumentti luo läpileikkauksen maailman tapahtumiin, syntymään, kuolemaan ja kaikkeen siltä väliltä. Tekijöiltä on ilmestynyt myös dokumentti *Baraka*.

Nykytaiteilijoita

Heijasta kuvataidetta taululle ja pyydä nuoria miettimään pareittain tai pienryhmissä kuvan pohjalta filosofisia tai elämäntaidollisia kysymyksiä. Kuva voi myös toimia filosofiaa lapsille -menetelmän virikkeenä. Tässä muutamia nykytaiteilijoita.

Antero Kahila. *Very Little...Almost Nothing* (2014-2016). ”Teossarja käsittelee inhimillisen ymmärryksen rajoja. Kysyn miten maailma on meissä, missä kohtaa minä loppuu ja maailma alkaa, missä ja mikä on ymmärrystä tavoittelevan subjektin alku ja loppu.” <http://anterokahila.com/>

Petri Ala-Maunus, *Hinterland ja muut fantasiamaaisemat.* Miten kuva tuo mieleen utopian? Entä dystopian?

Jussi Heikkilä, teoksia kierrätysmateriaaleista.

Hannaleena Heiska käsittelee teoksissaan ihmisyyttä ja ihmisen ja eläimen suhdetta. Kasvojen naamioimistapoja kuvaava *Camouflage*-teossarja ottaa kantaa kasvojentunnistustekniikan käyttöön. <http://hannaleenaheiska.com>

Ville Andersson: esim. *Silence is silver* (2015) <http://www.villeandersson.com/works6.html>

Lifeblood (2013) <http://www.villeandersson.com/works1.html>

Osmo Rauhala: *Haltian teos elämän ihmeellisyydestä:* <http://www.osmorauhala.net/my-product/haltia/>

Elina Merenmies: esim. *Etre vivant* (2009) <https://suomentaideyhdistys.fi/elina-merenmies/>

Camilla Vuorenmaa: esim. *Mummies* tai *Race to the end:* <https://camillavuorenmaa.com/category/painting-and-carving-on-wood/>

Kari Vehosalu: esim. *no title*, (v. III, Death and Language)

2015/2010, www.karivehosalo.com/works_thumps.html

Kiasman kuvaus: ”Toisessa triptyykissä on rinnakkain kuvat ruumiinavauksesta ja eläinmuseon dioraaman täytetystä peurasta. Välissä on teksti, joka esittää kysymyksen kielen ja kuoleman suhteesta.

Se on lainaus filosofi Martin Heideggerilta. Hänen mukaansa eläimet eivät voi kokea kuolemaa kuolemana, koska niillä ei ole kieltä.” -> Entä voiko ihminen kokea kuoleman? Vrt. Wittgenstein: ”Kuolema ei ole tapahtuma elämässä.” Voiko kuolemaa pelätä ilman monimutkaista kieltä?

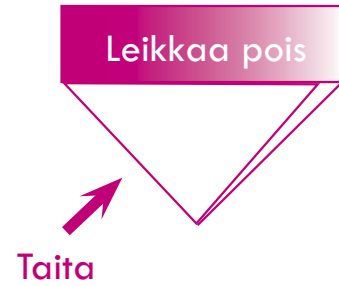
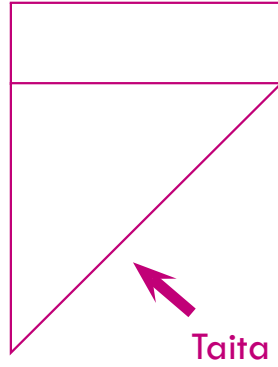
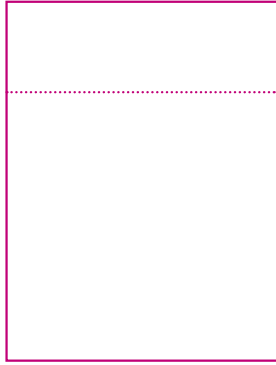
Kansallisgallerian kokoelmat verkossa: <http://kokoelmat.fng.fi/app?si=http%3A%-2F%2Fkiasma.fi>

Marita Kouhia, urbaaneja musiikin nostattamia tunteita esille tuovia muotokuvia, <https://aarght.fi>

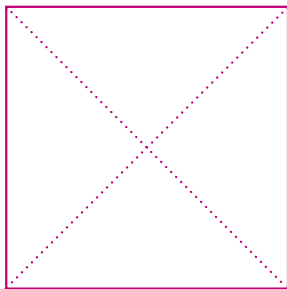
Kaija Poijula, esim. *Rumour*, <http://www.kuvataiteilijamatrikkeli.fi/fi/teokset/2662>

Oulun taiteilijaseuran näyttely Lapinlahden Lähteellä 2018 kehotti pohtimaan, mitä on hierarkia ja miten se liittyy valtaan. <http://lapinlahdenlahde.fi/fi/galleria-lapinlahti/>
<http://ots.artoulu.fi/oulun-taiteilijaseura-63-ry>

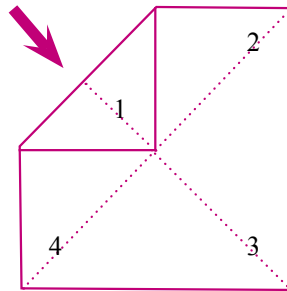
Filosofisen paperikiripun taitteluohje

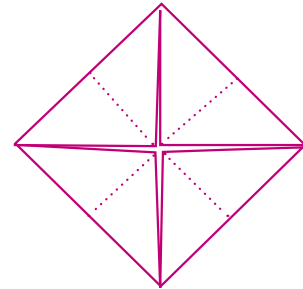
Avaa neliön muotoinen arkki

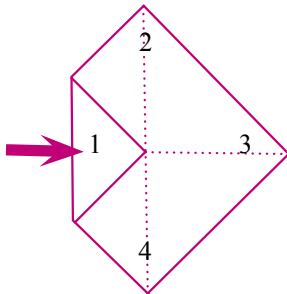
Taita kaikki kulmat keskelle

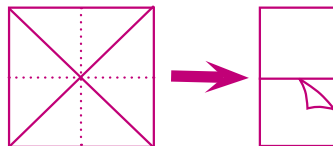
Nyt arkki näyttää tältä.
Käännä tämä puoli pöytää
vasten ympäri.

Taita jälleen laidat keskelle

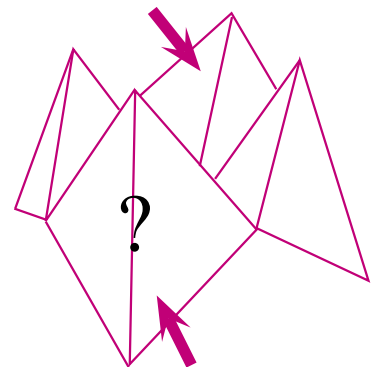

Nyt sinulla on edessäsi
lähes valmis kirppu

Taita paperi vielä siten,
että löydät sormille kolot

Sisäpuolen osat voit
taiteilla oman maun
mukaan, esim. värittää

Kysymykset näkyvät
sivukulmissa

Tulosta tästä paperikirpun taittelupohja.
Taittelupohjaa tulee suurentaa tulostettaessa 146 %, jotta se tulostuu A4-koossa.

Tulostettavan pohjan valmiiksi A4-koossa voit ladata osoitteesta
www.filory.fi/materiaalit

Mistä seuraava
asia syntyy
tai on syntynyt?

Mitä seuraava
asia näyttää?

VIHA

ELÄMÄ

TULEVAISUUS

JOULUPUKKI

PRESIDENTTI

YSTÄVYYS

TAIKUUS

RAKKAUS

Mitä tai
mikä on?

Onko seuraava
asia totta
(ja mistä sen
voi tietää)?

Filosofiakirpun käyttöohje:

1. vaihe – Taittelu ja koristelu

Kopioi paperikirppupohja. Paperikirppu taitellaan ohjeen mukaan. Sen jälkeen se koristellaan/väritetään, niin että jokainen kirpun päällipuolelle jäänyt kolmio on erinäköinen/eri värinen. Yhteensä paperikirpussa on kahdeksan koristeltavaa pikku kolmiota.

2. vaihe – Kysymyksiin tutustuminen ja keskustelu

- Kirppua kädessä pitävä pyytää paria valitsemaan jonkin neljästä paperikirpussa olevasta kysymyksestä.
- Sitten hän pyytää paria valitsemaan numeron 1–10 ja avaa paperikirpun ”suuta” kyseisen lukumäärän. Neljä koristeltua kolmiota jää esille.
- Nyt pari voi valita, minkä koristellun kolmion alle hän haluaa kurkistaa. Kolmion alta ilmestyy jokin sanoista: elämä, joulupukki, ystävyys, rakkaus, taikuus, presidentti, tulevaisuus tai viha.
- Kirppua kädessään pitävä esittää parin valitseman kysymyksen yhdistäen sen sanaan, joka ilmestyi kolmion alta. Esimerkiksi: Mitä tai mikä on? RAKKAUS
- Pari vastaa kysymykseen. Myös kirppua pitelevä vastaa kysymykseen.
- Keskustellaan ja vaihdetaan vuoroja.

Filo
FILOSOFIAA
LAPSILLE, NUORILLE
JA YHTEISÖILLE

Opas ajatteluun - Filosofiaa lasten kanssa -kirjassa annetaan käytännöllisiä välineitä ajattelun taitojen kehittämiseen Filosofiaa lapsille -menetelmän avulla. Se on keskustelupainotteinen ryhmätyöskentelyn muoto, jonka avulla lapset, nuoret ja aikuiset oppivat kuuntelemaan, problematisoimaan, muotoilemaan ja ilmaisemaan omia ajatuksiaan sekä keskustelemaan niistä rakentavasti.

Opasta voidaan käyttää osallisuuden ja vaikuttamisen harjoitteluun eri oppiaineissa. Menetelmä muokkautuu kaiken ikäisille aina viisi-kuusivuotiaista senioreille. Kirja soveltuu Filosofiaa lapsille -menetelmään tutustumiseen kaikille opettajille ja ohjaajille.

3
MOKKI

OPINKIRJO
KEHITTÄMISKESKUS

ISBN 978-952-5853-60-9